

”Ettan och tvåan på tangentbordet sitter bredvid
varandra, så det är lätt att det blir fel”

En tematisk innehållsanalys av neutraliseringstekniker för anklagelser om
skattebrott och bokföringsbrott

Av Rebecka Åberg

Examensarbete 30 hp, Avancerad nivå

Kriminologiska institutionen

Stockholms universitet

Handledare: Janne Flyghed

Innehållsförteckning

Sammanfattning 4

1 Inledning 5-11

- 1.1 Syfte och frågeställningar 6-7
- 1.2 Begrepp och definitioner 7-9
 - 1.2.1 Ekonomisk brottslighet 7
 - 1.2.2 Bokföringsbrott 7-8
 - 1.2.3 Skattebrott 8
 - 1.2.4 Ekobrottsmyndigheten 8-9
- 1.3 Bakgrund 9-11

2 Tidigare forskning och teori 12-17

- 2.1 Tidigare forskning 12-13
- 2.2 Teoretiska utgångspunkter 14-17

3 Metod och material 18-21

- 3.1 Material och urval 18-20
- 3.2 Tematisk innehållsanalys och tillvägagångssätt 20-21
- 3.3 Etiska överväganden 21

4 Resultat och analys 22-40

- 4.1 Mindre förekommande eller lättolkade neutraliseringstekniker 23-27
- 4.2 Undvika eller tona ner anklagelsen 27-29
- 4.3 Fördömande av de som fördömer 29-31
- 4.4 Förnekelse av ansvar 31-39
- 4.5 Visst erkännande 38-40

5 Avslutande diskussion 41-45

6 Referenser 46-50

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att kartlägga hur de som misstänks för skattebrott och bokföringsbrott bemöter anklagelser om brott, samt att synliggöra funktioner av olika neutraliseringstekniker. Studiens material är förundersökningar från Ekobrottsmyndighetens mängdbrottsenheter, i vilka misstänkta för bokföringsbrott och skattebrott bemöter anklagelser om dessa brottstyper i muntliga förhör.

Den tematiska innehållsanalysen av förundersökningarna bekräftar flera redan kända neutraliseringstekniker, och synliggör tre nya former av att förneka ansvar. I motsats till Benson (1985), som funnit signifikanta skillnader mellan neutraliseringar för olika typer av "white collar crimes", ligger skillnaderna mellan bokföringsbrott och skattebrott inte i vilka tekniker som används utan snarare i uttrycken, så kallade subkategorier. De flesta neutraliseringstekniker, även erkännanden, fungerar särskilt väl för att förneka uppsåt. En av studiens slutsatser är således att det finns förebyggande potential i att på olika sätt tydliggöra att oaktsamhet är kriminaliserat. De neutraliseringstekniker som inte har en direkt neutraliserande effekt, verkar istället ha funktionen att undvika att bemöta anklagelsen helt och/eller att störa utredningen. Andra slutsatser är att myndigheternas egna syn på dessa brott och dess orsaker har effekter för utredningen, att deras brottsförebyggande modeller och brottens påstådda orsaker inte alltid är i harmoni med varandra, och att det skulle kunna vara fördelaktigt att även preventivt i situationer som är mindre sårbara för politiska beslut.

1 Inledning

Ekonomisk brottslighet begås oftast inom ramen för legal verksamhet, dvs. att brotten döljs av aktiviteter som ingår i den normala driften av ett företag (Mann 1985). Integrationen mellan legal och illegal verksamhet medför att ekobrotten är svåra att både upptäcka och utreda, och det förebyggande arbetet bedöms vara det som på sikt kommer vara det mest effektiva sättet att minska ekobrotten (Kring 2016: 20). Det finns goda förutsättningar för att vara kreativ i de förebyggande åtgärderna eftersom företag måste förhålla sig till regleringar och är föremål för tillsyns- och kontrollfunktioner (Blomqvist & Korsell 2016: 15). Trots detta, och Sveriges långa tradition av förebyggande arbete, är brottsförebyggande åtgärder fortfarande en ”outnyttjad resurs” (Lindgren 2016: 252). Specialistmyndigheter som Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket arbetar aktivt med att få in det förebyggande perspektivet i det dagliga arbetet (Kring 2016: 24, Blomqvist&Korsell 2016a: 246), men ekobrottsligheten i Sverige är omfattande, antar olika skepnader och anpassar sig snabbt till nya regelverk. Ett annat relaterat problem, som ofta och under lång tid har påpekats av Brottsförebyggande rådet, är att man vet relativt lite om ekonomisk brottslighet i förhållande till ”traditionell” brottslighet (Brå 2015: 15, 2003: 1). En anledning till det kan vara att de flesta av ekobrotten sällan är föremål för analys.

Den ekonomiska brottslighet som är i fokus idag har ofta konsekvenser för så kallad sund konkurrens eller marknadsekonomin snarare än för välfärden (Lindgren 2016: 223), och det politiska skiftet från skatte- och avgiftsbrott till ett större fokus på t.ex. ekonomiska brott inom ramen för organiserad brottslighet med synligare offer är påtagligt. Skattebrott och bokföringsbrott utgör dock den stora volymen ekobrott (Blomqvist&Korsell 2016: 238). Som den före detta polischefen på Ekobrottsmyndigheten Sten Lindström uttryckte det, så har ”nytt och komplicerat alltid varit en lockelse för personer med ambitioner”, och kvar blir det han kallar den traditionella ekonomiska brottsligheten (Lindström 2016: 58). Akademin tenderar samtidigt att fokusera på ekonomisk brottslighet som ett ”white-collar crime”, i någon mån definierat utifrån gärningspersonens relativa samhällsposition. Finansmarknadsbrott, grov organiserad brottslighet och ”brott av de mäktiga” är både skadliga och politiskt viktiga, men i denna studie bryts båda dessa linjer genom ett skifte i fokus. Brå skriver att åtgärderna mot ekobrotten bör fokuseras kring specifika problem, varav ett potent område är möjligheten att bortförklara sina brott (Brå 2003:1). Neutraliseringstekniker och andra typer av så kallade

”corporate accounts” är därför viktiga teoretiska utgångspunkter att arbeta med för att närma sig den ambitionen.

I denna studie undersöks skattebrott och bokföringsbrott, av ovan anledningar, som 1) ett mängdbrott¹ och 2) utifrån *offence* snarare än *offender*, dvs. att skattebrottet och bokföringsbrottet förstås utifrån vilka organisatoriska resurser gärningspersonen har tillgång till, här ett företag, och vilka lagar denne bryter mot. 3) Neutraliseringstekniker och andra ”corporate accounts” används för att fördjupa förståelsen om bokföringsbrott och skattebrott. Sättet att bemöta anklagelser om brott säger någonting om hur både gärningspersoner, allmänheten och myndigheter ser på dessa brott, då valet av bemötande har ett förhållande till konventionella värderingar enligt grundteorin av Sykes och Matza (1957). Utgångspunkten är dock att det inte går att avgöra om neutraliseringen föregår brottet eller om det är en efterhandskonstruktion, och att neutraliseringstekniker också kan förstås i en vidare bemärkelse som en officiell respons på anklagelser om brott, oavsett om de har en neutraliserande effekt eller ej (Cohen 2001: 76).

1.1 Syfte och frågeställningar

Om det ska gå att skapa ett system med incitament för laglydnad i relation till ekobrotten är förståelse för hur misstänkta bemöter anklagelser om brott nödvändigt. En väl underbyggd bild av olika aspekter av ekobrotten gynnar både åtgärdernas effektivitet och myndigheternas legitimitet (se t.ex. Flyghed 2007). Syftet är därför att kartlägga hur de som misstänks för skattebrott och bokföringsbrott bemöter anklagelser om brott, och för att möta syftet har följande frågor styrts studien:

- Vilka neutraliseringstekniker används för anklagelser om bokföringsbrott respektive skattebrott?
- Vilka funktioner fyller användandet av olika neutraliseringstekniker?

Förhoppningen är att dessa två frågeställningar kan ge insikter som kan vara en hjälp i förebyggande arbete och/eller i utredningsprocessen. För att besvara dem används

¹ Mängdbrott är de mest vanligt förekommande brotten. Vid jämförelse med ”traditionell” brottslighet så är det att likna vid t.ex. cykelstöld och inbrott.

förundersökningar från Ekobrottsmyndighetens mängdbrottsenheter, i vilka misstänkta för bokföringsbrott och skattebrott bemöter anklagelser om dessa brottstyper i muntliga förhör.

1.2 Begrepp och definitioner

I detta avsnitt presenteras begrepp, definitioner och myndigheter för att underlätta läsningen av studien.

1.2.1 Ekonomisk brottslighet

Det finns ingen enhetlig definition av ekonomisk brottslighet, och uppfattningen om vad som är ett ekobrott går isär. Förenklat så kan man säga att ekobrotten begås inom ramen för en legal verksamhet, oftast ett företag (Brå 2003: 19). Typiska ekobrott är därför de brott som är överträdelser mot regler som gäller för företagande, såsom att inte redovisa lön eller källskatt. Det kan också vara t. ex. ett bidragsbrott där en privatperson felaktigt fått ersättning från Försäkringskassan. Ett sätt se på alla de brott som kan tolkas som ekonomisk brottslighet är att dela upp dem i två kategorier. Kategori 1 är de som utreds av t.ex. Ekobrottsmyndigheten, såsom olika typer av skattebrott, bokföringsbrott, finansmarknadsbrott och oredlighet mot borgenär. Kategori 2 är de som primärt inte utreds av specialistmyndighet men som har ekonomiska motiv, och till dessa hör brott som bedrägerier, bidrag- och korruptionsbrott. I denna studie är det Kategori 1 som avses med termen ekobrott eller ekonomisk brottslighet.

1.2.2 Bokföringsbrott

I bokföringslagen används begreppet företag för alla som är bokföringsskyldiga enligt lag, även de som helt saknar affärsmässiga drag. Vinstsyfte behöver inte föreligga men det ska finnas en viss varaktighet i verksamheten². Med begreppet redovisning, t. ex. i förhören i resultatavsnittet, syftar förhørsledarna på den externa redovisningen som omfattas av det straffrättsliga ansvaret för bokföringsbrottet, dvs. löpande bokföring, årsbokslut och årsredovisning. Årsredovisningslagen och bokföringslagens bestämmelser om bokföring är inte uttömmande, och lagarna är så kallade ramlagar³. Företagen är *skyldiga* att anpassa sig till praxis som utvecklas för att fylla ut och för att tolka lagen (Andersson mfl. 2011: 15-16).

² Undantag är juridiska personer med en särställning, såsom stat, kommun och landsting.

³ Dvs. att de i huvudsak innehåller grundläggande normer för redovisning. Dessa normer måste sedan fyllas ut genom kompletterande normgivning, och bokföringslagarna hänvisar därför till t.ex. god redovisningssed.

Bokföringslagen lyder: ”Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för bokföringsbrott” (11 kap. 5§ Brottsbalk 1962:700). Den som funnits skyldig till bokföringsbrott döms till fängelse i högst två år, eller om brottet är ringa till böter eller fängelse i högst sex månader. Grovt bokföringsbrott ger fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

1.2.3 Skattebrott

Näringsverksamhet har inte exakt samma betydelse skatterättsligt. Näringsverksamhet i inkomstskattelagen avser verksamhet som bedrivs självständigt och yrkesmässigt, och som därför bedrivs både varaktigt och med vinstsyfte (Andersson mfl. 2011: 18-19). Det finns olika typer av skattebrott, men generellt gäller att ”den som på annat sätt än muntligen och uppsåtligen lämnar oriktig uppgift till myndighet eller underlåter att lämna deklaration, kontrolluppgifter eller annan föreskriven uppgift och därigenom ger upphov till fara för att skatt undandras det allmänna eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas till honom själv eller annan ska dömas för skattebrott” (Lag 1996: 658, §2 i Skattebrottslagen 1970: 69). Ringa skattebrott beläggs med böter och grova skattebrott ger fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

För både bokföringsbrott och skattebrott är oaktsamhet kriminaliserat. Brotten upptäcks oftast i samband med konkurser och anmäls av konkursförvaltare eller av Skatteverket efter revisioner. En liten del av brotten upptäcks och anmäls av Ekobrottsmyndighetens underrättelseenhet. De brott som upptäcks är således ett resultat av kontrollfunktioners fokus, och den anmälda brottsligheten speglar därför dessa instansers arbete snarare än brottslighetens omfattning (EBM 2017: 12).

1.2.4 Ekobrottsmyndigheten

Studiens material kommer från Ekobrottsmyndigheten (EBM). EBM är en åklagarmyndighet med uppdraget att förebygga och bekämpa ekonomisk brottslighet. Myndigheten arbetar med fredade resurser för att säkerställa att personer som begår ekobrott blir föremål för utredning och lagföring. EBM följer och analyserar den ekonomiska brottsligheten, de tar fram förslag

till lagstiftning samt åtgärder för att förverkliga regeringens mål. I den strategiska inriktningen för år 2020 ska särskilt fokus ligga på organiserad och grov ekonomisk brottslighet, att öka förmågan att driva stora mål samt att införa ett förebyggande perspektiv i det dagliga arbetet (EBM 2010/2016). Utredningarna som utgör materialet har bedrivits både vid EBM och vid Skatteverkets skattebrottsenhet, och Skattemyndigheten tillsammans med konkursförvaltare har också anmält de flesta av brotten som ingår i materialet. Andra myndigheter som nämns i resultatet är Tullverket⁴ och Bolagsverket⁵.

1.3 Bakgrund

Det finns omständigheter kring ekobrotten som bara återfinns i offentliga utredningar från myndigheter eller i undersökningar från Brottsförebyggande rådet, varför jag i detta mindre konventionella avsnitt presenterar viktiga aspekter som inte går att finna i den akademiska litteraturen.

Den första omständigheten är som antytt innan ett stort fokus på organiserad brottslighet. Synliga offer är betydande för kriminalpolitiken i Sverige och trycket på myndigheter att bekämpa den typen av brott ökar (Garland 2001, Tham 2011). Mot den här bakgrunden är det inte konstigt att de som gör undersökningar på regeringsuppdrag, som Brå, framför allt riktar sig mot de ekobrott som antas begås inom ramen för den organiserade brottsligheten (se t. ex. rapport nr. 2014-10, 2015-15, 2015-22, 2016-10, 2016-9) eller att ett av EBM's strategiska mål för den studerade perioden har varit organiserad och grov ekonomisk brottslighet. Samtidigt visar EBM's senaste lägesbild att 6357 ärenden inkom till Ekobrottsmyndigheten år 2015 och att 49% av dessa var skattebrott och 37% var bokföringsbrott (EMB 2017: 11). Bokföringsbrott och skattebrott är även under nuvarande period de två vanligaste brotten som utreds vid myndigheten, och hälften av alla anmälningar till EBM avser brott som begåtts av småföretagare som gjort sig skyldiga till bokföringsbrott eller brott mot låneförbudet. Dessutom är de flesta ostraffade sedan tidigare (EBM 2017: 10,14). Att förståelsen för ekobrotten är låg, och att förebyggande åtgärder därmed blir svårare att utveckla, är därför inte särskilt märkligt då den stora volymen ekobrott kan ha exkluderats ur analyser av t.ex. Brå genom ett oproportionerligt lågt fokus på mängdbrotten.

⁴ Tullverket är en uppbördsmyndighet, och tar in tull, skatter och andra avgifter. Tullverket är en del av Sveriges gränsskydd och ska försvåra införselen av varor som kan utgöra fara för medborgarna.

⁵ Bolagsverket registrerar företag, ändringar i företag och tar in årsredovisningar. Huvuduppdraget är att skapa goda förutsättningar för näringslivet genom att bidra till att förenkla företagande.

Myndigheternas arbete påverkas också i hög grad av politiska beslut. För att stimulera företagandet i Sverige har myndigheterna under flera år bedrivit ett så kallat regelförenklingsarbete i syfte att göra det enkelt att starta, äga och driva företag. Nyföretagandet har också ökat med den här ambitionen, särskilt aktiebolagen. Det är givetvis inte olagligt att starta, köpa, äga eller driva företag, men sårbarheterna ökar. Att företag blir som vilken vara som helst minskar möjligen även kunskapen om vad det innebär att driva ett företag och vilket ansvar det medför (EBM 2017: 28).

År 2003 var de brottsförebyggande åtgärdernas effekter på ekobrott okända, och i rapporten "Förebygga Ekobrott- Behov och metoder" hävdas att det är svårt att ta fram konkreta metoder för att förebygga ekobrott. Detta i synnerhet då enkätstudien visade att 90% av de anställda vid EBM ansåg att behovet av att förebygga var stort, samtidigt som det vanligaste svaret var att man inte visste hur det bör göras. Vid Brås genomgång var det vid EBM oklart vad förebyggande arbete var, hur det skulle definieras och identifieras, och vilka verksamheter det skulle inkludera. Sedan dess har det förebyggande arbetet vid myndigheten utvecklats och det görs mängder på området, men det förebyggande arbetet ses fortfarande som en "outnyttjad resurs" (Lindgren 2016: 252). Att titta på vilka metoder som föreslås för att förebygga ekobrott säger någonting om hur myndigheter och andra aktörer ser på dessa brott och dess orsaker. Brå har t.ex. studerat möjligheterna för situationell prevention i relation till ekonomisk brottslighet där neutraliseringstekniker behandlas som en del av en kedja tillsammans med motivation och möjligheter. Brå utgår därmed ifrån en rationell förklaringsmodell där linjen är att förebygga med metoder som ökar ansträngningen att begå brotten, som ökar riskerna med att begå brotten, som reducerar vinsten från potentiella brott och som begränsar möjligheten att bortförklara brott genom att eliminera ursäkten som *föregår* dem (Brå 2015: 10). Brå ser neutraliseringstekniker, eller åtminstone dess förebyggande potential, som ett enkom "pre-crime event": "This is not a question of being able to explain away offences after the event, but rather one of motivational neutralisations that exists prior to the commission of the offence" (Brå 2015: 29). För att studera den företeelsen skulle det behövas helt andra metoder, och att reducera möjligheterna att bortförklara sina brott även under utredningen bör vara en rimlig förebyggande ambition.

En annan viktig aspekt är att Skatteverket har minskat antal revisioner, vilket i hög grad påverkar i vilken utsträckning skattebrott och bokföringsbrott upptäcks och anmäls. De

kontroller som sker har brister och görs ofta när brottet redan är begått och då eventuella brottsvinster är förverkade. Minskad kontroll gäller även för de utländska bolag som verkar i Sverige, och andelen har ökat samtidigt som myndigheterna har låg kunskap om vilka företag det rör sig om och huruvida de är skatteskyldiga eller ej, vilket försvårar utredningarna. Myndigheternas oförmåga att förhindra ekonomisk brottslighet skadar i sin tur allmänhetens förtroende för myndigheter oavsett om bristen är upplevd eller faktisk. Ett minskat förtroende för statens institutioner riskerar att på sikt ge ett minskat förtroende för t.ex. skattesystemet och en normalisering av att missbruka välfärdssystemet (EBM 2017: 28). Omständigheter som rör minskad kontroll och större möjligheter ökar dessutom brottsligt beteende i en rational choice-modell likt de som används för flera av de förebyggande åtgärder som föreslås av Brå. Den rationella människan är även grundförutsättningen i de beteendekonomiska teorier som det förebyggande arbetet vid Skatteverkets brottsenhet vilar på. Skatteverkets förebyggande arbete utgår ifrån rationella orsaksförklaringar som AS-modellen och nyttoteori (SKV 2018: 6). Med AS-modellen menas modellen i Allingham och Sandmos (1972) som är en nationalekonomisk modell av brottsligt beteende. Den utgår kortfattat utifrån förväntad nytta, där gärningspersonen väljer att deklarerar med hänsyn till inkomst, skattesats, sannolikheten för revision och straff för skattefusk (SKV 2018: 5-6). Att t.ex. minska antalet revisioner går rakt emot AS-teorin, eftersom mer omfattande kontroller skulle *ge ökad regelefterlevnad* (SKV 2018: 6). Förutom att man i dagsläget minskar antalet revisioner identifierar man även brister i dem som har effekt för skattemoralen och attityder till myndigheter, vilket i sin tur anses avgörande för en låg nivå av ekonomisk brottslighet. Attitydundersökningar visar samtidigt att allmänheten har låg förståelse för vad ett ekobrott är samt att toleransen i förhållande till brott med tydligare offer är hög (EBM 2017: 9).

På samma sätt som att företagarnas (och allmänhetens) syn på t.ex. skattesystemet kan antas påverka vilka neutraliseringstekniker som används för att kunna begå och/eller bortförklara skattebrott, så har myndigheternas syn på orsaker till dessa brott betydelse för desamma. Det finns en sista omständighet i offentliga utredningar och rapporter som är värt att synliggöra för att senare kunna diskutera. Vissa neutraliseringstekniker som är framträdande i materialet nämns i EBM's lägesbild (2017) samt i Brås och Inspektionen för socialförsäkringens (2011) gemensamma utredning om skattebrott, men inte i den kriminologiska litteraturen. De beskrivs dock som *orsaker* till brott i rapporterna.

2 Tidigare forskning och teori

I detta avsnitt presenteras forskning om ekonomisk brottslighet som har betydelse för att förstå och diskutera studiens resultat. Studiens teoretiska ramverk presenteras sist i detta avsnitt.

2.1 Tidigare forskning

Litteraturen om ekonomisk brottslighet och så kallade ”white collar crimes” är omfattande. Neutraliseringar av så kallade WCC var på kartan redan med Sutherland i hans beskrivningar av hur näringslivet anammade ideologier som både uppmuntrade illegala aktiviteter och samtidigt levererade rationaliseringar för desamma (1961: 240-247). Cressey (1953: 94) visade hur de som förskingrat pengar använde rationaliseringar för att korrigera den egna självbilden och återetablera sig själva som pålitliga; Benson (1985) fann signifikanta skillnader i neutraliseringar mellan olika typer av WCC som var unika för det brott de hade begått; och Coleman (1987: 412-413) fann också tidigt att ”white-collar criminals” använde sig av neutraliseringstekniker för att rättfärdiga deras handlingar.

De som begår bokföringsbrott och skattebrott kan bemöta anklagelsen om brottsligt beteende på ett sätt som förväntas och/eller är accepterat inom en viss kontext för att kunna förklara glappet mellan dennes handlingar och det lagliga och/eller socialt accepterade beteendet (Scott&Lyman 1968). När det kommer till brott mot bokföringslagen och brott mot skattebrottslagen finns starka band mellan lagen och den kriminella aktiviteten eftersom de begås inom ramen för företagets verksamhet (Kagan 1984). Likt Box (1983) har hävdad så skulle man därför kunna förvänta sig andra former av neutraliseringar än de som synliggjorts för traditionell brottslighet, då de misstänkta i högre grad har en konform självbild. Studiet av brott av de mäktiga, *Crimes of the powerful* (CoP), är det kriminologiska fält som tydligast har använt grundpelarna i och utvecklingarna av neutraliseringsteori för att förstå ekonomisk brottslighet. Bemötandet av anklagelser om brott från företag betraktas dock inte som individuella skeenden i CoP-litteraturen, utan förstås och analyseras i sin helhet som en process av förnekelse och neutraliseringar varigenom brottsliga handlingarna rättfärdigas på olika sätt (Schoultz & Flyghed 2016: 184). T.ex. har Schoultz och Flyghed (2016) använt sig av neutraliseringstekniken ”appeal to higher loyalty” för att studera hur företag hanterar anklagelser om brott i fallen Lundin Oil och Telia Sonera; Whyte (2016: 165) använder neutraliseringar för anklagelser om brott inom bilindustrin för att synliggöra hur företagen

själva kan förmedla en rad ”sanningar” rörande deras handlingar; Box (1989: 21) argumenterar för att företag har möjlighet att begå handlingar som är samhällsskadliga för att det finns en viss legitimitet i att förneka kännedom (Box, 1989: 57; Whyte, 2016: 168); och Jenny Bolander (2018) använde neutraliseringstekniker i sin magisteruppsats för att förstå fallet Bensinkartellen.

I denna studie används neutraliseringstekniker och andra sätt att bemöta anklagelser om brott på liknande sätt, men förutsättningarna är annorlunda än för de större fallstudierna och får teoretiska konsekvenser. Det är till att börja med inte studiens ambition att definiera brotten (och i förlängningen hur de ska förstås) utifrån gärningspersoners relativa samhällsposition, vilket är vanligt i litteraturen när man definierar så kallade ”white-collar crimes” (WCC). Enligt Weisburd mfl. (1991: 73) gör den vanliga uppfattningen om ”white-collar criminals” som en elit att en stor del av de som faktiskt begår samma typer av brott exkluderas, och att ett större fokus på medelklassens brott skulle kunna bredda vår förståelse för WCC (Weisburd mfl. 1991: 182-185). I *Crimes of the Middle Classes* behandlar Weisburd mfl. WCC som ett medelklassfenomen, och menar att ”the nature of the offence” beror på vilka organisatoriska resurser gärningspersonen har tillgång till och vilka lagar man bryter mot, snarare än gärningspersonens sociala status (Weisburd mfl 1991: 47,60,73). Jag menar likt Weisburd att begränsningen av WCC till gärningspersoner av en ”white collar social class” måste utmanas, då slutsatser som ”Vi saknar kunskap om den ekonomiska brottsligheten” börjar framstå som mindre ambitiösa efter 15 år (se t. ex. Brå 2015: 7). I en tid av snabb teknologisk utveckling och förändringar i ekonomin, samt villkoren för företagande, har fler personer givits möjlighet att begå skattebrott och bokföringsbrott (Benson 1991: 154). I takt med den samhällsutvecklingen är det inte rimligt att behandla dessa brott som isolerat till ett visst samhällsskikt (Benson 1991: 155), i synnerhet inte om det förebyggande arbetet ska utgå utifrån rationella förklaringsmodeller. För denna studie har jag därför likt Weisburd mfl. valt brottstyper som kan placeras inom en bredare definition av ett ”white collar crime” (1991: 9). I det här fallet betyder det att gärningspersonerna i de flesta fall begått brotten inom ramen för enskild näringsverksamhet, vilket är en tillgänglig organisationsstruktur för väldigt många. Brotten definieras inte utifrån gärningspersonens sociala och/eller ekonomiska status utan utifrån den handling som enligt lag är ett brott. Bokföringsbrotten och skattebrotten som ingår i materialet klassas som mängdbrott, dvs. att de väldigt vanligt förekommande och att de utreds på mängdbrottsenheter, att jämföra med t.ex. cykelstöld eller skadegörelse som utreds som mängdbrott hos Polisen.

2.2 Teoretiska utgångspunkter

Grundteorin om neutraliseringstekniker av Sykes och Matza (1957), samt merpaten av de teoretiska utvecklingarna, kommer ur ett interaktionistiskt perspektiv. Undantag är delar av ”Crimes of the powerful-litteraturen” som hävdar att användandet av neutraliseringstekniker och dess effekter är ”addictive” snarare än ”interactive” (se t.ex. Thurman mfl. 1984: 324). Med ett interaktionistiskt perspektiv i relation till neutraliseringstekniker menas att samhällets normativa system är flexibelt, och att en individ kan undvika moraliskt ansvar och sanktioner från samhället genom sättet de bemöter anklagelser om brott. En rationalisering av handlingen, t.ex. självförsvar, skyddar en individ från skuld och skam. Sykes och Matzas (1957) teori om neutraliseringstekniker utvecklades utifrån de olika förnekelseprocesser som ungdomsbrottslingar använde för att undkomma eller förneka den sociala kontroll som annars skulle förhindrat dem att begå vissa typer av handlingar. Sykes och Matza (1957: 666) menade att det fanns anledning att tro att dessa rationaliseringar föregår och möjliggör brottsligt beteende. Det rättfärdigande av handlingar som antogs föregå brottet definierades som *neutraliseringstekniker*. Genom att lära sig dessa kunde ungdomar i det här fallet handla avvikande, i kontrast till de teoribildningar som hade hävdat att ungdomar lärde sig värderingar och attityder som gick emot majoritetssamhällets. I litteraturen som följt på Sykes och Matza (1957) är frågan om *när* neutraliseringen sker en teoretisk konflikt (Benson 1985: 587). Minor (1981: 300) tolkar det som att det öppnar för att de inte bara är en efterhandskonstruktion, men att de inte heller gör anspråk på någon kausalitet eftersom att brott inte kräver neutraliseringar. Maruna och Copes (2005: 226-227) menar att det finns få empiriska fynd som stödjer att neutraliseringstekniker faktiskt används innan brottet begås och att det är svårt att se hur den typen av material skulle kunna samlas in, men att det verkar rimligt att de kan spela en viktig roll i att fortsätta begå brott. Cressey (1973: 118), Shover och Bryant (1993: 158) samt Benson (1985: 587) har positionerat sig någonstans mitt emellan, och menar att neutraliseringar hursom är *tillgängliga* redan innan brottet begås. Cohen (2001) argumenterar för att neutraliseringar inte enkom föregår en avvikande handling och då möjliggör den, utan att de också riskerar att utvecklas till en *officiell respons på anklagelser om brott* (2001: 76).

Det hittills mest ambitiösa teoretiska verktyget som inkluderar neutraliseringstekniker i relation till ekonomisk brottslighet utgår ifrån Cohens (2001) förståelse för begreppet, och är till del utvecklat med hjälp av en svensk kontext. Shoultz's och Flyghed (2019, accepterad) har med neutraliseringsteori i grunden, och med litteratur som spänner ända från Sutherlands

myntande av "white-collar crime" (Sutherland 1961) via CoP-litteraturen och interdisciplinära bidrag från kommunikationsteori, samt deras egna empiri från tre stora svenska fallstudier, skapat ett integrerat teoretiskt ramverk för så kallade "corporate accounts" (2019: 12-13). Separationen av en renodlad neutraliseringsteknik från originalteorin och andra sätt att bemöta anklagelser om brott är inte alltid tydlig i litteraturen. "Accounts" kan förstås som ett paraplybegrepp för olika sätt att *bemöta anklagelser om brott*. Det är förnekanden, rättfärdigande, ursäkter, rationaliseringar och neutraliseringstekniker under samma tak. I grunden ligger Cohens (2001) vidareutveckling av Sykes och Matzas (1957) neutraliseringstekniker som gjordes i relation till staters kringgående av de mänskliga rättigheterna i *States of Denial*. Enligt grundteorin av Sykes och Matza från 1957 förekommer fem neutraliseringstekniker: förnekelse av ansvar, förnekelse av skada, förnekelse av offer, fördömande av de som fördömer samt åberopande av högre lojalitet. Cohens vidareutveckling av neutraliseringsteorin innefattar dels olika typer av förnekelseprocesser, och dels två nya tekniker: förnekelse av kännedom och moralisk likgiltighet. I och med Cohens (2001) bidrag av nya neutraliseringstekniker omförhandlades även betydelsen av begreppet neutraliseringstekniker i den bemärkelsen att alla neutraliseringstekniker inte anses grundade i konventionella värderingar, och att vissa därmed *saknar en neutraliserande effekt*. Samtidigt finns det "corporate accounts" som inte alltid definierats som neutraliseringstekniker i litteraturen, men som har tydligt neutraliserande egenskaper.

Grundkoncepten från Sykes och Matza (1957) och Cohen (2001) samt adderade "corporate accounts" av Schoutz och Flyghed (2019, accepterad) är studiens teoretiska verktyg, vilket används för att synliggöra hur misstänkta bemöter anklagelser om skattebrott och bokföringsbrott. Eftersom "corporate accounts" inte alltid formuleras och framförs av en person så skiljer sig CoP-litteraturen något från mitt material, i vilket de flesta misstänkta är företrädare för enskild näringsverksamhet och snarare bör beskrivas som någon typ av hybrid mellan företag och individ. Jag har därför behövt addera så kallade "individual accounts" (se t. ex. Benson 1985, Coleman 1987 och Cressey 1953), men de finns inte beskrivna i litteraturen sedan tidigare. De teoretiska utgångspunkterna presenteras i Tabell 1. För varje huvudkategori presenteras dess ursprung, dvs. om det i litteraturen definierats som en neutraliseringsteknik (NT), en viss typ av förnekelseprocess (FP) eller som något annat som omfattas av begreppet "corporate account" (CA), för att läsaren ska få en bild av hur ramverket är uppbyggt.

Tabell 1. Teoretiska verktyg

Neutraliseringsteknik/Annat bemötande	Subkategori: Känt uttryck eller studiens bidrag
Bokstavlig förnekelse	Förnekelse av händelseförloppet
FP (Cohen 2001)	Försvar av den egna konformiteten*
	Förnekelse av egen involvering
	Förnekelse av bevis
Undvika eller tona ner anklagelsen	Juridisk reaktion**
CA (Schoultz&Flyghed 2019, accepterad)	Genom att underminera anklagelsen
Fördömande av de som fördömer	-
NT (Sykes&Matza 1957)	
Förnekelse av ansvar	Förnekelse av uppsåt
NT (Sykes&Matza 1957)	Förnekelse av kontroll
	Hävd att handlingen var nödvändig
	Omskrivning eller kontextualisering av problemet
	Teknikaliteter
	Scapegoating
	Tvång/Hot
	Sjukdom
Okunskap	
Förnekelse av offer	-
NT (Sykes&Matza 1957)	
Förnekelse av skada	Genom subkategorier till bokstavlig förnekelse samt förnekelse av regelbrott eller avvikande beteende
NT (Sykes&Matza 1957)	
Förnekelse av kännedom	-
NT (Cohen (2001)	
Förnekelse av regelbrott eller avvikande beteende	-
CA (Schoultz&Flyghed 2019, accepterad)	
"Appeal to higher loyalty" ("The greater good"
NT (Sykes&Matza 1957)	"For profit"
Upprättelse genom att relativisera den egna handlingen	-
CA (Schoultz&Flyghed 2019, accepterad)	
Moralisk likgiltighet	-
NT (Cohen 2001)	
Visst erkännande	Isolerad händelse
FP (Cohen 2001)	Temporalitet***
	Självreglerande erkännande
	Kompensation
	Ursäkt

* Med konform menas den sociologiska termen för rättning efter normer och regler

** Begreppet juridisk reaktion är här flera olika typer av hänvisningar till advokat, beslag, bokföring eller annat i syfte att undvika eller tona ner en anklagelse (se Schoultz&Flyghed 2019: 12, accepterad).

*** Med temporalitet menas här att den misstänkte hävdar att handlingen ifråga aldrig hade begåtts i nutid

Jag kommer i fortsättningen att använda begreppet neutraliseringsteknik för *samtliga* delar av det teoretiska ramverket, vare sig det gäller neutraliseringstekniker från originalteorin (Sykes&Matza 1957), neutraliseringstekniker från Cohens (2001) utveckling, vad Cohen (2001) benämner som en viss typ av förnekelseprocess, corporate accounts sammanfattade av Schoultz och Flyghed (2019: 12-13, accepterad) eller adderade subkategorier. Detta för att 1) underlätta för läsaren 2) Cohens definition av begreppet neutraliseringstekniker (2001: 76) sammanfattar intentionen med studien bäst och täcker samtliga, och 3) studiens andra frågeställning möjliggör ändå en diskussion kring om teknikernas effekt kan anses neutraliserande eller ha andra funktioner. Det ska tydliggöras att definitionen av neutraliseringstekniker som används här *inte* exkluderar det som är fördelen med begreppet ”accounts”, dvs rum för både bortförklaringar och orsaker. Användandet av begreppet neutraliseringsteknik ska *inte* antyda att det den misstänkte säger inte kan vara sant. Detta är särskilt viktigt eftersom det inte krävs uppsåt för att dömas för dessa brott då oaktsamhet är kriminaliserat.

3 Metod och material

I avsnittet presenteras studiens material, vald metod och tillvägagångssättet i bearbetning och analys, samt etiska överväganden.

3.1 Material och urval

Materialet är utredningar av bokföringsbrott och skattebrott som tillhandahållits av Ekobrottsmyndigheten. En mindre pilotstudie genomfördes på 12 bokföringsbrott och ett skattebrott, och skevheten i förhållandet beror på att den slutgiltiga avgränsningen inte var gjord i det skedet. I den större insamlingen korrigerades förhållandet mellan de två kategorierna, då det är mönster och teman i bemötandet av anklagelse om brott för båda brottskategorier som är det centrala. En stor övervikt för den ena kategorin hade motverkat det syftet.

Det är jag som har definierat kriterierna för urval, men det är chefsadministratör vid Ekobrottsmyndigheten som har hämtat ärenden ur registret Cåbra⁶. I registret har administratören slagit på bokföringsbrott respektive skattebrott med begränsningen att åtal är väckt eller att strafföreläggande⁷ är utfärdat, och slutligen valt de *senaste* ärendena. Urvalet kan beskrivas som en hybrid mellan en närhetsprincip och tillgänglighets- samt bekvämlighetsurval, då förutsättningen för studien både kräver ärenden nära i tid och att materialet ska vara lätt för personal vid EBM att ta fram. Neutraliseringstekniker är beroende av kontext och är föränderliga över tid, och lämpligast är därför så nya ärenden som möjligt.

I den större insamlingen hämtades 50 bokföringsbrott och 50 skattebrott. Av dessa användes alla 50 bokföringsbrott och 37 skattebrott. Att vissa skattebrott senare uteslöts beror dels på att muntliga förhör saknades i vissa förundersökningar, dels på att vissa brott som var registrerade i systemet som skattebrott inte till övervägande del vilade på skattebrottslagstiftning, och dels på att gärningsbeskrivningen för vissa ärenden ändrades under utredningen. Tillsammans med piloten utgörs hela materialet av 62 bokföringsbrott och 38 skattebrott.

⁶ Centralt register för åklagarväsendets brottmålhantering.

⁷ För brott där straffet är begränsat till böter eller villkorlig dom kan en person som är misstänkt för brott ta emot strafföreläggande. Det innebär ett bötesstraff som kan dömas ut omedelbart eller inom en kortare tid, av åklagare eller tullåklagare.

Tabell 2. Översikt av materialet

I första kolumnen redovisas antalet brott i respektive kategori. Andra kolumnen visar förhållandet mellan brott av normalgraden och grova brott, och i tredje kolumnen visas antalet erkända brott.

Brottstyp	Antal	Nivå <i>Normalgrad : Grovt brott</i>	Antal erkända brott
Bokföringsbrott 2018-2019	62	60 : 2	9
Skattebrott 2017-2019	38	25 : 13	2
Totalt	111	85 : 15	11

Att graden grovt bokföringsbrott bara förekommer i två fall kan bero på att de som åtalas för grovt bokföringsbrott ofta utreds i samma ärenden som grova skattebrott, och att skattebrotten har en högre andel grova brott kan till del bero på de nya reglerna för dubbelprövningssituationer⁸. På mängdbrottskamrarna utreds dessutom färre grova brott.

Bokföringsbrotten är en relativt homogen kategori där huvudbrottet ofta är det enda brottet som den misstänkte åtalas för. Det som kan skilja ärendena åt är om brottet är grovt eller av normalgrad. I alla fall av bokföringsbrott yrkas det i första hand på uppsåt och i andra hand av oaktsamhet.

Skattebrotten är en mer heterogen kategori. Riktlinjen har varit att åtalet till övervägande del ska vila på paragrafer i skattebrottslagen för att ett ärende ska få ingå i kategorin. I de 37 skattebrotten ingår 25 skattebrott av normalgraden och 13 grova skattebrott. I dessa utredningar ingår även åtal för vårdslös skatteuppgift (tre fall), försvårande av skattekontroll (13 fall), skatteförseelse (ett fall), grov ohederlighet mot borgenär (ett fall), brott mot aktiebrottslagen (ett fall) och olovlig förflyttning av punktskattepliktiga varor (ett fall). I 20 skattebrottsutredningar är åtal väckt även för bokföringsbrott.

Föremål för analysen är delar av förundersökningen (FUP). De delar av FUP:en som ingår i materialet är stämningsansökan samt de muntliga förhören. Uteslutandet av resten av

⁸ Avskaffande av dubbelbestraffning betyder att det inte går att ta ut skattetillägg om åklagare innan beslutet om skattetillägg har väckt åtal för skattebrott, och tvärtom. I dubbelprövningssituationer anmäler därför inte SKV skattebrott av normalgraden, utan endast grova skattebrott

förundersökningen görs på basis av att det dels är den misstänktes uttalandet som är det centrala, och dels av etiska skäl se (3.3). Det finns i det här fallet ingen stark anledning att ta del av personutredningar, särskilt inte när man ser till den teoretiska avvägningen att definiera WCC efter ”offence” istället för ”offender” (se 2.1). Under pilotstudien lästes dock hela förundersökningen för att få grepp om hur akterna är uppbyggda, och för att kunna avgöra vilka delar som var centrala och vilka som fortsättningsvis kunde väljas bort.

I vissa fall fanns också påföljande dom kvar i Cåbra. På EBM lämnar domen Cåbra när ärendet är avslutat och domen vunnit laga kraft, och man får då begära ut den från Tingsrätten. Valet att exkludera domarna, och därmed neutraliseringar över en kortare tid för samma anklagelse och mellan instanser i rättsväsendet från syftet, beror på att förundersökningarna är omfattande, ärendena är många, och både tid för och omfattning på studien är begränsad. Istället var ett större kvalitativt urval av förundersökningar då möjligt, med chansen att få en ordentlig mättnad i materialet.

3.2 Tematisk innehållsanalys och tillvägagångssätt

Läsningen av förundersökningar under pilotstudien tillsammans med det teoretiska ramverket lade grunden för det ursprungliga kodschemat. Kodschemat har utgått ifrån kända neutraliseringstekniker som beskrivs i litteraturen och den teoretiska ramen har reviderats under tiden. Materialet har kodats enligt principen mest dominant neutralisering i nedstigande led. Det betyder att *samtliga* neutraliseringstekniker för *alla 111 ärenden* har kodats, och sedan behandlats efter de mest framträdande i fallande led under analysarbetet.

Tematisk innehållsanalys är vald för att den tillåter både teori- och materialdriven kategorisering för att undvika att behandla materialet på ett alltför riktat sätt. Öppenhet för neutraliseringar som inte beskrivits tillräckligt eller alls i litteraturen har varit en ambition som mötts genom noggrann läsning av materialet i sin helhet, omläsning samt omkodning (Hsieh & Shannon 2005: 1283, Schreier 2014: 170). Kartläggningen av vilka neutraliseringar som används presenteras i resultatdelen med en tydlig separation av data och tolkningar, vilket möjliggör för läsaren att ifrågasätta min framställan (Fassin, 2017: 10, Sherman Heyl 2001: 377-378). Presentationen fokuseras på de kategorier och koncept som är mest relevanta för studiens syfte (Schreier 2014: 179), och resterande delar av kartläggningen redovisas istället i separat bilaga för de som är intresserade.

Kvalitativa studier är begränsade i sin generaliserbarhet, men ambitionen med studien har varit ett så stort material att en mättnad ska nås. Med generaliserbarhet menas *inte* graden av extern validitet (Fassin 2017: 8), utan att kartläggningen och beskrivningen av neutraliseringstekniker kan ha en allmän signifikans för hur misstänkta bemöter anklagelser om dessa brott under just den här tidsperioden.

3.3 Etiska överväganden

Handlingarna är sekretessbelagda och jag har genomgått en säkerhetsprövning vid Ekobrottsmyndigheten och därmed funnits lämplig att ta del av materialet enligt principer som gäller för sekretesslagstiftningen. Jag har uteslutit de delar av FUP:en som inte är absolut centrala för studien med respekt för den misstänktes integritet. Materialet har inte lämnat EBM och inget material med känsliga uppgifter har således förvarats och/eller sparats av mig.

I presentationen av materialet är citat anonymiserade. Det förekommer heller inte för långa utdrag av det skälet. I några fall har det inte gått att välja citat från vissa ärenden, även om de skulle varit representativa för det aktuella mönstret eller temat, pga. hot om eller tal om faktiska allvarliga våldsbrott samt mord. I några fall fanns det väldigt specifika detaljer i transkriberingen och citat gick därför inte att inkludera. Rädslan för att bli utsatt för allvarligt våld som en anledning till att begå vissa handlingar finns dock med i analysen.

Slutligen har ett krav för att ett ärende ska få ingå i materialet varit att den misstänkte senare har blivit dömd för brottet. Effekten av det är att tidsspännat varit tvunget att breddas, och ambitionen är som nämnts så nya ärenden som möjligt. Valet att bredda tidsperioden till förmån för att uppfylla kravet på dom är bara delvis en etisk avvägning. Det är även en avgränsning som gynnar syftet och en opportunistisk avvägning. Ingen som funnits oskyldig ingår i materialet vilket gynnar validiteten, och det finns möjlighet att följa upp neutraliseringstekniker i domarna för samtliga fall.

4 Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras utvalda delar av studiens resultat. Hela kartläggningen av neutraliseringsteknikerna med tillhörande exempel från materialet redovisas i Bilaga 1, för den som är intresserad. De delar som valts ut fyller något eller flera av följande kriterier: 1) Det är en vanligt förekommande neutraliseringsteknik; 2) Det är en neutraliseringsteknik som inte finns beskriven i den kriminologiska litteraturen; 3) Den är en neutraliseringsteknik som påverkar eller påverkas av utredningen; 4) Det är en neutraliseringsteknik med omständigheter som kan ha betydelse för förebyggande arbete. 1) och 2) kan anses ha en starkare anknytning till frågeställning 1, medan 3) och 4) i huvudsak svarar mot frågeställning 2 och syftets bisats. Med en vanligt förekommande neutraliseringsteknik avses antingen en teknik som förekommer på någon nivå i väldigt många utredningar, eller som är mycket dominant i ett och samma förhör för flera utredningar.

Vissa neutraliseringstekniker, som är lätta att förstå utan en längre redogörelse, presenteras i resultatets första avsnitt i en mer komprimerad form. Neutraliseringsteknikerna är inte ömsesidigt uteslutande, tvärtom förekommer de oftast i kombination med varandra och vissa kombinationer är mer vanliga än andra. Andra neutraliseringstekniker än den som är i fokus kan därför förekomma i samma exempel, men ges inte någon uppmärksamhet analytiskt under den rubriken. Det finns inte möjlighet pga. begränsat utrymme att presentera bakgrunden till varje enskilt fall från vilka exemplen är tagna. I de fall där det är omöjligt att förstå hur aktuell neutraliseringsteknik används utan bakgrund görs en kortare redogörelse innan utdraget. Förundersökningarna ser olika ut, och skrivs antingen som berättelser eller som transkriberade förhör, och ibland även som en kombination av dessa. Därför ser även resultatet ut på detta sätt.

Genomgående är:

FL= Förundersökningsledare

M= Misstänkt

FA = Försvarsadvokat

... = Tid mellan ordväxling eller delar av berättelse

[] = Anonymisering av exakt belopp, namn, år etc.

4.1 Mindre förekommande eller lättolkade neutraliseringstekniker

I detta avsnitt presenteras neutraliseringstekniker som fungerar förstärkande till andra, som av olika skäl är mindre framträdande, eller som är lätta att ta till sig utan längre resonemang och exempel men som uppfyller något eller flera av kriterierna ovan.

Förnekelse av kännedom

Förnekelse av kännedom är enligt Cohens (2001: 77) definition att den anklagade uttrycker omedvetenhet i olika former, t. ex. kring vad en själv eller människor runt omkring dem gör.

Neutraliseringstekniken förekommer för åtta skattebrott respektive åtta bokföringsbrott, och kännedom förnekas oftast genom att den misstänkte inte vet vad förhørsledaren talar om.

T.ex. har den misstänkte ingen kännedom om hur en deklaration eller faktura med ens namnunderskrift kan existera, man har aldrig hört talas om andra personers namn trots att man driver bolag ihop, eller så minns man inte, likt exemplet nedan:

FL: Hur har du försörjt dig under [år]

M: Jag minns inte exakt...

FL: Tog du några lån

M: Det minns jag inte

FL: Har du jobbat under året?

M: Jag minns inte exakt

...

FL: Vem anställde dig

M: Det minns jag inte

FL: Hur gick det till när du fick jobbet

M: Jag förstår inte frågan

...

FL: Känner du [Namn]

M: Jag känner inte honom

...

FL: Vad avser följande transaktioner på ditt konto?

M: Det vet jag inte det är jättesvåra frågor jag har ingen aning

Förhöret ovan inleds och avslutas med att den misstänkte inte kan svara på en enda fråga, och hittar enligt utsago inte ens till sin påstådda arbetsplats senare i förhöret. Som vi ska se även för moralisk likgiltighet riskerar den här typen av neutraliseringar att skapa vad jag kallar ”icke-förhör”, vilket är problematiskt för utredningsprocessen.

Moralisk likgiltighet

Moralisk likgiltighet, likt förnekelse av kännedom, benämns som en neutraliseringsteknik av Cohen (2001) men är inte neutraliserande i den bemärkelsen då den misstänkte inte uttrycker sig i linje med konventionella värderingar (Cohen 2001: 77,98). I materialet är moralisk likgiltighet istället att inte visa någon respekt för gärningsbeskrivningen eller åtalet, eller att motarbeta utredningen genom att vara ironisk, inte svara på frågor och istället ge svar som: ”Det vet ni väl bättre än jag”; ”Jag tänker inte berätta det igen”; ”Jag kommer fan inte ihåg” eller ”Det är ingen skillnad på min bakgrund sedan sist jag var här”. Moralisk likgiltighet förekommer oftast tillsammans med andra neutraliseringstekniker och uttrycks då i linje med nyss nämnda exempel, men det finns förhör där moralisk likgiltighet är den mest dominanta och också den *enda* tekniken som förekommer. Ett längre exempel på detta finns i Bilaga 1. Moralisk likgiltighet och förnekande av kännedom är problematiska eftersom de påverkar i vilken grad förhören går att genomföra över huvud taget. Funktionen av dem kan tolkas som att inte behöva bemöta anklagelsen om brott, eller att störa utredningsprocessen.

Förnekelse av offer

Förnekelse av offer förekommer endast för tre skattebrott och ett bokföringsbrott. När den misstänkte förnekar offer görs det genom att den misstänkte istället målar upp sig själv som ett offer som förlorat allt, och därmed tillfogats skada. Detta i linje med både originalteorin av Sykes och Matza (1957) och Cohen (2001). Det som skiljer materialet från både Sykes och Matza samt Cohen är att de misstänkta fokuserar på sig själva som offer *utan* att visa någon vilja att andra ska straffas, även om man ibland skyller ifrån sig. Staten erkänns ibland och till viss del som offer, men då under explicit förnekande av uppsåt. Investerare och dylikt förekommer också som ett erkänt offer även om de oftare förnekas offerstatus. Dessa offernarrativ utesluter andra potentiella offer och ser t.ex. ut på detta sätt: ”M säger att han vill berätta om kostnader som han orsakat sig själv bland annat genom att inte fakturera [Namn] i tid... Det har drabbat honom ekonomiskt... Det är han som har förlorat på detta... M uppger att detta dock bara drabbat honom själv”. I andra fall går det ut på att till del erkänna offer, och till del försöka avdramatisera skadan som tillförts dem. I vissa fall påkallar även förhørsledaren uppmärksamheten till specifika offer för den misstänktes handlingar:

FL går igenom en massa kunder M's bolag haft.

M: ... Jag vet att ni har förhört en del av dom här, jag vet inte exakt vad dom har svarat, det är rätt svårt även för dom att komma ihåg sedan 8 år tillbaka men jag är rätt säker på att många borde i ett normalfall, om de hade känt sig lurade, skulle alla vara rasande. Då skulle man ha pistolen runt hörnet varje dag man kliver ut... Sedan ska man komma ihåg att huvuddelen av bryggglånen⁹ har återbetalats snyggt och i tid mot jättegoda ränta”.

Förnekelse av, samt frånvaron av offer, talar för synen på ekobrotten som ”offerlösa” brott och bör ha påverkat i vilken utsträckning förnekelse av offer tolkas av den misstänkte som en användbar neutraliseringsteknik. Det är därför väntat att offer förblir i marginalen och att offer förminskas i de fall de ändå förekommer.

Förnekelse av skada

I grundteorin om neutraliseringstekniker är förnekelse av skada en nära besläktad teknik till förnekelse av offer, men enligt Cohens (2001) ramverk och i detta material förstås förnekelse av skada bland annat i formen av den förnekelseprocessen som Cohen (2001: 7) kallar bokstavig förnekelse. Den typen av förnekelseprocesser används enligt Cohen (2001: 104) för att ifrågasätta andras trovärdighet och förneka händelseförloppet, men också för att framhäva och fokusera på sin egen trovärdighet och ignorera händelseförloppet. Det bokstaviga förnekandet görs mer genom att förskjuta bilden av sig själv som brottsling, och inte lika mycket genom ett förnekande av vad som hänt (även om kombinationen existerar). Subkategorin *försvar av den egna konformiteten* förekommer i någon form för en fjärdedel av skattebrotten och för 13 bokföringsbrott. Följande exempel är typiskt för materialet:

FL: ”Du har onekligen trott på det här” [affärsupplägg där investerare och kunder förlorat stora summor pengar].

M: ”... Om man går tillbaka till lekis så finns det inte en enda lärare som säger att jag inte är den mest schyssta personen som finns i klassrummet ungefär... Återigen och det kanske vi kommer in på nästa punkt men det vore lite roligt och jag tror kanske att ni har gjort det, tagit in mina kontoutdrag och då ser man jävlar vad den här killen har betalat ut pengar och här och nu fortsätter jag att betala när och nu till dom som inte ens kräver det...”

FL: Vi har underlaget som visar att det är frågan om en provision som du fått sig till livs (sedan har M använt sig av ett intyg som SKV menar är oriktigt).

M: ... Det är säkert ingenting ni borrar i men jag hjälpte ju allt och alla.

⁹ Bryggglån är en lösning för att köpa en fastighet innan du sålt en annan fastighet som är tänkt att finansiera den nya.

Försvar av den egna konformiteten förmedlas ofta genom att den misstänkte refererar tillbaka i tiden och/eller går igenom vissa händelser kopplade till den brottsliga handlingen som får representera hur hjälpsam/god/snäll/etisk man är, och genom att ignorera skadan brottet medför. Ett annat vanligt uttryck är att fokusera på formella lagar och regler:

”... M säger att hon känner sig sårbar men att hon aldrig har gjort något fel... M säger att hon bott i Sverige i snart [antal år] och har aldrig brutit mot lagen. Hon har alltid skött sig och hon respekterar detta fosterland... M säger att hon är jätterädd för Skatteverket och att göra fel... M berättar att hon själv betalar extra skatt så att hon inte ska bli skyldig till skatten”.

Att neutralisera handlingar genom att framhäva konformitet är ett väntat inslag eftersom det är helt i linje med de studier om ekonomisk brottslighet som synliggjort hur gärningspersoner i högre grad än de som begår mer ”traditionell” brottslighet är måna om den egna självbilden som laglydig medborgare (se t. ex. Brå 2003: 3). Det kan därför diskuteras om subkategorier som *försvar av den egna konformiteten* ska klassas som just bokstavlig förnekelse eftersom den har en tydligt neutraliserande effekt, eller om den bör placeras annorlunda, t.ex. under förnekelse av ansvar. Avvägandet här har varit att subkategorin likt de andra simultant är ett uttryck för/subkategori till att förneka skada. De är också så subkategorin placeras av Schoultz och Flyghed (2019: 12-13, accepterad), och ett konsekvent användande av begreppen kan gynna andra studier.

Förnekelse av regelbrott eller avvikande beteende är en annan neutraliseringsteknik som rymmer förnekandet av skada. Här ignoreras inte händelseförloppet, utan den misstänkte erkänner de faktiska omständigheterna i gärningsbeskrivningen men vill inte erkänna det som ett brott, och i förlängningen inte heller skadan de medför. Den används i någon mån för 25 skattebrott och 30 bokföringsbrott, och är därmed vanligt förekommande. Den används oftast i anslutning till att förhørsledaren frågar om den misstänktes inställning till brottet, och denne får ofta svar som t. ex: ”M medger att de inte följt regelverket men han anser inte att det varit ett brottslighet beteende”. Istället för att anse att man inte begått ett brott förekommer även tekniken i relation till den egna självbilden och känslor, och då i kombination med att man uttryckligen förnekar uppsåt:

M erkänner de faktiska omständigheterna i gärningsbeskrivningen att inkomstdeklarationerna inte blivit inlämnade inom föreskriven tid. M säger att det enligt lagen kanske är ett skattebrott, men att han inte känner sig som en brottsling på grund av att saker och ting bara blivit så. M förnekar grovt, då det inte varit planerat.

I likhet med försvar av den egna konformiteten så har den misstänkte svårt att förlika sig med bilden av sig själv som en brottsling. Däremot görs ingen ansträngning att förhöja den egna personen, utan tvärtom uttrycks ofta att lagen och ens egna upplevelser inte är i harmoni med varandra.

Upprättelse genom relativisering av de egna handlingarna

Upprättelse genom relativisering av de egna handlingarna görs genom att den anklagade ställer sitt egna handlande i relation till andra som begått samma brott, och då i samtliga tre fall en stereotyp (två skattebrott och ett bokföringsbrott). En anklagad för skattebrott kan måla upp en nidbild av en skattefifflore och sedan hävda att det uppenbart ligger långt ifrån den egna personen. På en inledande fråga om när den misstänkte startat sitt företag fick en förhørsledare svaret: ”M uppger att det aldrig funnits någon plan att han skulle ha smusslat ut pengar någonstans i övärlden”. Ett annat uttryck är negativa stereotyper: ”Det finns en förklaring till allt. Det är ingen ICA-kasse jag går runt med, utan allt är bokfört som det ska”. Den misstänkte kan också vilja vara tydlig med att företaget inte används som ett brottsverktyg med flit: ”M kan inte minnas att han tänkt att ’såhär kan man göra’, att ta med hela familjen [på resa]...”. En skillnad mot att förneka sitt avvikande beteende är att relativiseringen inte sker i anslutning till inställningen till brottet i slutskedet av förhören, utan fristående och ofta i inledningen av förhör. Likheten är en neutraliserande effekt för den egna självbilden (Box 1983; Brå 2003: 3).

Att förneka offer och skada, att försvara den egna konformiteten och att söka upprättelse genom relativisering av de egna handlingarna har funktionen att förneka uppsåt och är tydligt neutraliserande. Förnekelse av regelbrott eller avvikande beteende har inte samma neutraliserande effekt, men funktionen kan likväl tolkas som att förneka uppsåt.

4.2 Undvika eller tona ner anklagelsen

Att undvika eller tona ner det man är anklagad för är en neutraliseringsteknik som uttrycks genom en så kallad *juridisk reaktion* eller genom att *underminera anklagelsen*. Även om det

inte alltid är en distinkt gräns mellan dem, kan man grovt tolka det som att en juridisk reaktion oftast används för att undvika anklagelsen, men att det krävs mer än så för att tona ner den.

Begreppet juridiska reaktioner är en fusion av de två subkategorierna ”legal response” och ”referring to investigation” som används av Schoultz och Flyghed (2019: 12, accepterad). Till skillnad från deras material, där den anklagade många gånger talar till t.ex. media, hänvisar den misstänkta till material, bokföring, domar, beslag eller advokat i en mer avgränsad kontext, och detta är vanligt förekommande i materialet. Likt exemplet nedan:

FL: ”Vi är speciellt intresserade av det första mailet”.

M är helt säker på att det finns i utredningen redan.

FL säger att de ställer frågan för att de inte har hittat mailet i materialet... M tillfrågas om han kan skicka mailet igen.

M: ”SJÄLVKLART”! M säger att han svarat som han gjort eftersom han tycker att frågorna är oklara.

FL påtalar att M hela tiden hänvisar till bokföringen.

M: ”JAAA”.

...

På fråga om vilket [tryckeri], svarar M att det kan vi se själva i bokföringen. FL frågar igen om M kan uppge vilket tryckeri det är och M svarar: ”Ni har redan fått ett svar: Det finns i bokföringen”. FL påtalar att det är en fråga, vilket tryckeri det är. M uppger att han redan svarat att **det finns i bokföringen** (fetstilt i förundersökningen). FL frågar hur många, vid vilket tillfälle, och när fakturorna har utsänts. M säger att det finns telefon och allt på fakturorna: ”Det är en uppgift som ni har haft ganska länge nu”.

...

Ekorevisorn säger att det inte finns fakturaunderlag/verifikationer. M säger att det finns fakturor.

Ekorevisorn säger att det inte finns. M säger att det finns. M förnekar brott och förhöret avslutas.

Juridiska reaktioner förekommer för 10 skattebrott 11 bokföringsbrott, och inte sällan tillsammans med moralisk likgiltighet eller i en växelverkan med att förneka kännedom eller händelseförloppet på ett sätt som gör det svårt för förhørsledaren att driva förhöret framåt. De två vanligaste juridiska reaktionerna är att hänvisa till bokföringen, likt ovan, eller till beslag, t. ex: ”Det kan ni läsa igenom i datorerna”.

Att *underminera anklagelsen* kan grovt delas in i två linjer. Den ena går ut på att förminska andra personer som är involverade i ärendet eller vittnen efter att ha blivit ”provocerad” med specifik bevisning, och förekommer bara för två skattebrott:

FL konfronterar M med uppgiften att [Namn] hävdar att M har varit styrande i ett affärsupplägg.
M: "[Namn] verkar vara mytoman" .

Den andra linjen är att tona företagets ambitioner när frågan är mer öppen och på så sätt göra anklagelsen mindre relevant, och används för tre skattebrott och två bokföringsbrott. Detta har oftast inslag av juridiska reaktioner, och inte sällan vill den misstänkta framställa verksamheten som hobby- snarare än näringsverksamhet:

FL frågar igen hur M har bokfört sin verksamhet. M tar uttag från företagskontot från datorn där han skriver upp vem som har betalat. Han vill hålla reda på det. Detta är en ovanligt liten [typ av medicinsk praktik] och den kan närmast liknas vid en hobby. Intäkterna är inte det väsentliga. Skattehandläggaren ville ha fakturor beträffande verksamheten men M kunde inte lämna ut dem pga. journallagen. M har utsatts för en internrevision när han arbetade för [företag], där blev han totalt frikänd. Han vet inte om det finns någon prövning hur journallagen och bokföringslagen står sig mot varandra... Bokföraren heter [Namn]. Han bedriver också hobbyverksamhet.

Att det första exemplet på att underminera anklagelsen endast förekommer för skattebrotten kan bero på att skattebrottsutredningarna i regel är mer omfattande och oftare involverar fler personer, och möjligheten att förminska andra under utredningen är större. Den första linjen kräver också en provokation av något slag från förhørsledaren, och det finns inga exempel i materialet på att den typen av reaktioner kommer spontant. I det längre exemplet finns den juridiska reaktionen som en hänvisning till lagstiftning och fungerar undvikande, och undermineringen av anklagelsen ligger i att den misstänkte anser sig bedriva hobbyverksamhet och att det inte är så konstigt att den misstänkte väljer att bokföra fel om det rätta sättet kan ligga i konflikt med journallagen eller hans egna etiska kompass. Det är också anledningen till att den misstänkte inte lämnat ut material som Skatteverket bett om. Att den misstänkte använder ett etiskt dilemma fungerar även som ett sätt att framhäva den egna konformiteten, och det går också att finna en juridisk reaktion i framhållandet av en tidigare friande dom från en annan revision.

4.3 Fördömande av de som fördömer

Fördömande av de som fördömer uttrycks i materialet i tre nyanser av samma grundargument. Grunden är att den misstänkte, i kombination med andra neutraliseringstekniker, hävdar att de utredande/anmälade myndigheterna är de som hindrat bokföringen från att bli klar eller att det är pga. deras regler som det inte går att bedriva verksamheten lagligt. Man försvarar helt

enkelt sitt beteende genom att lyfta fram vad tjänstemän eller ett system har för effekt på det egna beteendet:

FL frågar om den ekonomiska situationen i M's bolag under [tidsperiod] för vilken det saknas bokföring.

M: Skatteverket hade återkallat F-Skattsedel och då blir det kämpigt. Det försvårar min verksamhet att bedrivs på ett effektivt sätt, det ökar mina omkostnader såsom bland annat bokföring och advokatkostnader.

...

FL: Vad har du fått den uppgiften ifrån, att du inte skulle kunna fakturera utan F-skatt?

M: Jag vet inte var jag fått det ifrån och jag har inte slagit upp det någonstans men det är väl mer en allmän tanke som jag har haft att det skulle vara så.

FL: Har du ansökt om att få tillbaka din F-Skattsedel?

M: Ja.

FL: Hur har det gått med det?

M: Det verkar inte fungera, ingenting fungerar ju så länge en sådan här utredning pågår.

Den här första linjen, där förklaringsvärdet läggs på pågående utredning och beslut som återkallande av F-skatt, är det vanligaste sättet att fördöma de som fördömer för ansvarsfriskrivning och förekommer för två bokföringsbrott och sju skattebrott. Nästa nyans är att de utredande myndigheterna indirekt har försatt bolaget i konkurs genom att ta eller förstöra saker. I följande exempel har Tullverket haft datorer, telefoner och den andra handlingar i beslag för en tidigare utredning, dock ingen bokföring. Samtliga beslag är återlämnade och den misstänkte åtalas nu för bokföringsbrott vid Ekobrottsmyndigheten:

Utredningen mot M lades till slut ner men de fick inte tillbaka alkoholen, och det ledde enligt M till att bolaget inte kunde fortsätta sin verksamhet med försäljning... De fick sedan en skatteskuld på [ca en miljon] och de var för den sprit de redan hade i skatteupplaget från första leveransen. Dessa pengar hade inte M vid förfallodatum och ansökte då om konkurs. M har förlorat ca [belopp] han satt in i bolaget. Han har inte fått någon ersättning alls och har bara förlorat pengar... M vet inte var verifikationerna är nu eftersom Tullverket har tagit en massa i beslag. Skatteverket gjorde även revision och tog saker.

I det här exemplet är det också de utredande myndigheterna som indirekt har försatt bolaget i konkurs. Invävt i ett offernarrativ är det Tullverket och Skatteverket som hindrat verksamheten genom beslag, hämmande av försäljning, utebliven ersättning och utfärdande av skatteskuld i en ond cirkel, och varianter av detta resonemang förekommer för två

skattebrott och ett bokföringsbrott. Den sista och specifika nyansen är att den misstänkte hävdar att myndigheterna har behandlat en på ett visst sätt och misstänkliggjort en för att man är av annat etnisk ursprung. Följande exempel är en tjänsteanteckning från ett telefonförhör med den person som sägs bokföra för den misstänkte i föregående exempel:

"...Han pratade mest om hur dåligt behandlade de och företaget blivit av TV (Tullverket) och SKV (Skatteverket). Han uppgav att en polisanmälan upprättats gällande hanteringen... De hade sedan sett till att företaget gick i konkurs, och mycket av detta hade att göra med deras etniska ursprung. TV tog företagets dator i beslag och när de lämnade tillbaka den hade de haft sönder den. Datorn var på reparation men gick inte att rädda. Gällande verifikationer så har SKV eller TV tagit dem och inte lämnat tillbaka dem..."

I detta exemplet är grunden densamma som i både det första och det andra exemplet, men här har de utredande myndigheterna ett tydligt motiv och de har "sett till", med uppsåt, att bolaget gått i konkurs. Nyansen kan förstås som det tydligaste fördömandet, men är också det minst vanliga av de tre och förekommer endast för ett skattebrott. Denna neutraliseringsteknik är den som ligger längst ifrån offentliga rapporter och utredningar, t. ex. SKV's (2018) attitydsundersökningar om förtroende för myndigheter. Det är också en neutralisering som tydligt synliggör att vissa neutraliseringar inte föregår brottet (jmf. Brå 2015). Både privatpersoner och företagare uppger i hög grad att man har förtroende för att myndigheter gör sitt jobb, och i synnerhet SKV, men i materialet är SKV tillsammans med Bolagsverket istället den mest ifrågasatta myndigheten. Misstänkta vet inte hur SKV har fått fram vissa uppgifter, de tycker att vissa belopp är felaktiga, och de anklagar SKV för rasism och undanhållande av material. Det talar för Cohens (2001) påpekande om att neutraliseringsteknikerna inte alltid behöver ha en tydligt neutraliserande effekt, eftersom de inte alltid är grundade i konventionella värderingar.

4.4 Förnekelse av ansvar

Förnekelse av ansvar är den absolut mest dominanta neutraliseringstekniken. Den används i någon form för samtliga brott, och kommer med hela nio subkategorier. Endast för 14 bokföringsbrott och nio skattebrott var en annan teknik den mest dominanta. Sex av dem ägnas här fokus, då de är särskilt relevanta för studiens syfte genom att de uppfyller flera av satta kriterier ovan. Resterande återfinns i Bilaga 1.

Förnekelse av uppsåt

Den misstänkte kan förneka uppsåt genom att t. ex. hävda att det var slarvigt att lämna in en nolldeklaration men att det inte var i skatteundandragande syfte, och det är just syftet med handlingen som är i fokus: ”Det handlar inte om att försöka smita undan för något. Hon har inte haft något uppsåt eller syfte att luras”. Uttryckligt förnekande av uppsåt är en neutraliseringsteknik för sig, men också ett önskat utfall i användandet av de andra neutraliseringsteknikerna. De misstänka tolkar sällan brottet som just ett brott om uppsåt saknas. Genom att förneka uppsåt omformuleras i någon grad brottet till ett misstag på ett sätt som hade varit mycket svårare att göra för andra typer av brott med samma tekniker, t. ex. våldsbrott. Anklagelser om våldtäkt är ett undantag där misstänkta tydligt använder förnekande av uppsåt som en strategi med framgång, då oaktsamhet fram till nyligen inte varit kriminaliserat (se även avsnitt 5).

Omskrivning eller kontextualisering

Omskrivning eller kontextualisering för att förneka ansvar görs genom att den anklagade försöker omformulera problemet åt förhørsledaren på olika sätt. Neutraliseringen är vanligt förekommande och skapar stora svårigheter för förhørsledare att driva förhøret framåt. Denna teknik är svår att presentera kortfattat, då neutraliseringen i olika former sprids i förhøren. Problemet är enligt den misstänkte att händelseförloppet, eller i många fall utredningen, tog ”fel” riktning snarare än att t. ex. löner inte har betalats ut, att lån inte har betalats tillbaka eller att provisioner inte bokförts. Brottet är aldrig i fokus, men samtliga omständigheter är det. Ett exempel är när ett taxibolag blivit kreativa med bokföringen men omformulerar problemet till bomkörningar: ”Det räcker inte med 2 % bomkörningar som SKV har räknat med. Ibland har kunden bara kort och om det då är dålig mottagning på kortterminalen får M inte betalt. Då får kunden åka gratis. Det händer ofta... Förarna skriver ner hur mycket som är bom men han har inget att visa för SKV. Körningen kommer med på rapporten som en betald körning trots att den inte har betalats. Det är det som är problemet”. Misstänkta tycker ibland att fokus borde ligga mindre på utförandet, för så länge SKV får rätt uppgifter så borde det spela mindre roll att bokföringen t.ex. finns i någon Excelfil eller i den misstänktes huvud. Den typen av uttryck skulle till del kunna förstås som en oförståelse för skyldigheten att förhålla sig till praxis (Andersson mfl. 15-16). Oftast förekommer dock den här neutraliseringen i mer otydliga, och inte sällan väldigt nonchalanta, uttryck. För att förflytta fokus från den brottsliga handlingen till omständigheter säger den misstänkte saker som: ”Jag

har ju mina specifika punkter här men jag tror att hela utredningen från start kom in med fel infallsvinkel” och liknade, för att sedan presentera en alternativ version av vad problemet är.

Förnekelse av ansvar genom teknikaliteter

Förnekelse av ansvar genom teknikaliteter är ett uttryck för att förneka ansvar som förstås precis som det låter, dvs. att den misstänkte använder teknikaliteter för att neutralisera sina handlingar. Det är också den neutraliseringstekniken som allra tydligast skulle kunna tolkas som en regelrätt bortförklaring:

M: ... Ettan och tvåan på tangentbordet sitter bredvid varandra så det är lätt att det blir fel... Allting som händer i mina bolag har jag ansvar för, men jag anser inte att detta är ett brott. Det är mina anställda som har gjort fel, genom att trycka en etta istället för en tvåa.

Flera målande exempel är : ”Elektriciteten är för närvarande bruten så M kan inte arbeta med upprättandet av bokföringen”; ”M säger att den eventuellt finns i en flyttlåda eller så har han packat upp den (bokföringen), men han vet inte var, han har separerat nyligen och har saker packat”; ”Jag tänkte att eftersom blankett K5¹⁰ ligger med så passar den bra”; ”När M ändå skulle flytta, tänkte M att han kastar allt”; ”M uppger att han kan ha skrivit du och vi lite dumt eftersom han inte är expert på att diktera” och ”M kan inte ha använt den mailen eftersom han aldrig fått något lösenord till den”.

Förnekelse av ansvar genom teknikaliteter kräver inte några längre illustrationer, men förtjänar uppmärksamhet av två skäl. För det första så är tekniken vanligt förekommande för bokföringsbrotten, och för det andra beskrivs den i termer av t.ex. ”slarv” som en *orsak* till skattebrott i Brå och Inspektionen för socialförsäkringens rapport från år 2011. En utveckling av betydelsen av det presenteras i kommande avsnitt och i diskussionen (se 5).

Förnekelse av ansvar genom tvång eller hot

Med förnekelse av ansvar genom tvång eller hot menas att den anklagade inte förnekar händelseförloppet men hävdar att denne inte utfört handlingarna frivilligt. Denna teknik förekommer för fyra av 38 skattebrott och ett bokföringsbrott, samtliga grova brott. I vissa fall är de misstänkta rädda för någon med känt våldskapital och använder det för att utredarna ska förstå allvaret i situationen:

¹⁰ Blankett för deklaration

M: "... Det fanns lite annat folk runt omkring som hade ett finger i verksamheten, men han är död idag, han hette [Namn] och blev skjuten [år].

FL frågar hur den andra vännen kom in i verksamheten

M: Jag hade helst av allt bara velat spinga därifrån och göra något eget, men jag kan säga att det vågade jag inte.

FL: För att?

M: Jag var skraj för [Namn]... M: Då vet jag inte vad som hade hänt med mig, jag vet inte vad du vet om [Namn] och hans verksamhet

Oftast är de misstänkta dock utsatta för hot av familj och/eller affärspartner som i följande exempel:

M blev väldigt rädd när han hotade henne via hennes barn... FL frågar på vilket sätt [Namn] hotade henne. M säger att [Namn] hotade med att komma hem till henne och att han kunde döda henne genom att strypa henne. Han sa att han kunde säga till somalier att de kunde bränna ner hennes lägenhet och detta var jättelätt sa [Namn]. Och han upprepade detta hot gång på gång. [Namn] fortsatte å sa att han inte behövde göra något själv utan att han kunde säga till andra. [Namn] sa också att med en kula kan jag få dina söner att slockna och detta gjorde M mycket rädd.

Det är rimligare att hitta den här tekniken i skattebrottsutredningarna då det finns mer utrymme för involvering av flera personer. Intressant med den här tekniken är att den inte bara förstärker förnekelse av uppsåt, den adderar dessutom möjligheten att åberopa nödvärn för ett ekonomiskt brott. Rätten fann dock inga skäl för nödvärn i de två fall för vilka jag läste domen.

Förnekelse av ansvar med hänvisning till sjukdom

Förnekelse av ansvar med hänvisning sjukdom, dvs. egen eller annans medicinska tillstånd, är mycket vanligt förekommande i materialet. Med medicinska tillstånd menas allt ifrån bihåleinflammation till cancer. Misstänkta använder alla möjliga tillstånd utöver det typiska, såsom en partners graviditet, egen eller annans MS, en allmän oförmåga att hålla koll på papper eller psykisk ohälsa, för ansvarsfriskrivning.

Efter pilotstudien, som bekant gjordes på nästan uteslutande bokföringsbrott, var denna teknik den mest dominant. I hela 10 av 12 bokföringsbrott förekom tekniken, och den förekom även i det enda skattebrottet som inkluderades i piloten. För hela urvalet syns denna neutralisering i

31 av 62 bokföringsbrott och i 11 av 38 skattebrott. Det finns dock vissa skillnader i hur denna neutralisering används för respektive brott, och den förekommer grovt i tre olika former. För bokföringsbrotten förekommer den oftast som en huvudanledning, dvs. att det är den uttalade anledningen till att den misstänkte missskött bokföringen. För skattebrotten används sjukdom oftare förstärkande på olika sätt i kombination med andra neutraliseringar som ”en i raden” av omständigheter. Det finns dock exempel i materialet där sjukdom är den mest dominant förklaringen till ett skattebrott, men då är det ett erkänt brott. Den tredje formen är att den misstänkte berättar om sin sjukdomsbild på uppmaning från sin försvarsadvokat. Försvarsadvokater kan även ha en roll i de två andra formerna, där den misstänkte då börjat använda neutraliseringstekniken spontant men uppmanas att fortsätta.

Följande exempel rör ett bokföringsbrott:

M säger att det är flera orsaker till att ÅR upprättats för sent. Han säger att han bland annat har kristallsjukan som han haft i ca två års tid. Detta innebär att han måste ta det lugnt ibland pga. yrsel. M skilde sig under aktuell tid. I samband med skilsmässan var båda två tvungna att flytta från den fastighet där de bodde. Hans tidigare frus son tog livet av sig under [år]. M har varit med och uppfostrat honom... Självmordet innebar att M har behövt stötta henne. Det var meningen att M's bror, som är styrelsesuppleant, skulle sköta bokföringen. Detta gjorde han inte bland annat beroende på att han gått in i väggen och han fick inte underlag från M's förra fru som då hade problem pga. självmordet.

Utdraget är ett typexempel på hur en eller flera, egen eller annans sjukdomsbild används som en neutraliseringsteknik för att förneka ansvar, och den här användningen av neutraliseringstekniken syns ofta bland bokföringsbrotten. Pga. omständigheter som alla kan härledas till något typ av medicinskt tillstånd, anser den misstänkte att han inte har begått något brott. Samma mönster ses för erkända bokföringsbrott med tillägg som ”M erkänner bokföringsbrott men anser inte att han haft uppsåt”. I nästa exempel ses samma mönster med tillägget att den misstänktes försvarsadvokat har en roll:

FA: ”M har berättat att han mått dåligt en längre tid”. FA frågar sedan om det fanns fler skäl till att M mådde dåligt. M berättar att hans far dog [år]. I samband med detta hände väldigt mycket och M mådde väldigt dåligt. Istället för att trappa ner så fortsatte M att jobba [x timmar i veckan] vilket resulterade i en panikångestattack.

FA: ”Hur funkar din hjärna, ditt minne”?

M: "Dåligt". Han har glömt att betala sina räkningar. Glömt att äta. M har fått förklarat för sig att han har en livskris. Det har han fått förklarat av sin psykoterapeut. M's son har genomgått en ADHD-utredning under våren [år]. Det har funnits en oro för sonen som inte velat gå till förskolan.

Försvarsadvokaten förstärker i detta förhör neutraliseringen genom att uppmana den misstänkte att berätta om fler händelser efter den spontana berättelsen. Den misstänkte berättar innan utdraget om överkänslighet, förkylning, bihåleinflammation, utmattningsdepression, sjukskrivningar och slutligen terapi när förhørsledaren utreder om det fanns omsättningar i företaget för ett visst år. Försvarsadvokaten flyttar sedan tillbaka fokus till den misstänktes sjukdomsbild genom att be honom att uppge fler saker som kan ha bidragit, och senare med en ny fråga om hur hans hjärna och minne fungerar.

I presentationen av andra neutraliseringstekniker finns exempel på sjukdom som förstärkning för skattebrotten, och läsaren hänvisas till dessa pga. begränsad plats. Det sista exemplet i detta avsnitt utgörs istället av ett erkänt skattebrott där sjukdomsbilden är det mest centrala och där försvarsadvokaten har en drivande roll:

FA uppger att det är viktigt att förstå att alla papper har funnits på kontoret hos M. Det finns ens sjukdomsbild som har gjort att M inte har kunnat ta tag i det som ska göras. FA uppger att M har haft en defekt som gör att han inte har fått iväg fakturor. FL frågar varför bokföringen upprättats så långt i efterhand. M: "Det beror på en mental oförmåga att få in papper i tid samt en jobbig social situation med svåra familjeproblem med sjukdomar inblandade". M genomgick en skilsmässa och det var "extremt jobbigt" för honom. Detta har då tillsammans med M's "mentala komplikation" som gör att han inte får saker gjorda i tid medfört att M inte fått in pappren till bokföraren i tid.

Som nämnts finns inte denna teknik beskriven i kriminologisk litteratur. Däremot nämns sjukdom som *orsak* till brott i EBM's senaste lägesbild, vilket berörs mer ingående under nästa rubrik samt i avsnitt 5.

Förnekelse av ansvar genom okunskap

Förnekelse av ansvar genom okunskap är tillsammans med sjukdom den neutraliseringsteknik som tidigt framträdde som dominant i materialet för både bokföringsbrott och skattebrott, även om övervikten ligger på bokföringsbrotten. Den är endast frånvarande för 11 av 62 bokföringsbrott. Även denna neutralisering kan synliggöras i olika former, där den första linjen är en renodlad okunskap om bokföring och skatt:

FL: Berätta om dina kunskaper gällande bokföring

M: Om man gått ekonomisk linje på 70-talet handlade det om t-konton. Debet och kredit. Det var extremt basic. Det har jag glömt sedan länge.

FL: Berätta om dina kunskaper gällande skatter

M: Det är ungefär lika.

...

FL: Känner du till att det finns lagar och regler som stipulerar bland annat hur och när man ska bokföra när man bedriver en verksamhet som den du gör?

M säger att han känner till att det finns det, men vet inte hur man gör.

Bakgrunden till detta exempel är att den misstänkte har drivit företag och suttit i bolagsstyrelser ca 30 år, vilket talar för att neutraliseringen uppfattas som gångbar under en utredning trots en sådan omständighet. Ett annat exempel på okunskap om skatt och bokföring rör omständigheten som tas upp i bakgrundsavsnittet. Förhørsledaren frågar den misstänkte vad denne själv gjort för att kontrollera vilka regler som gäller för företagande och kan få svar som: "Hon frågade runt mycket om hur gör man för att starta ett företag. Folk, bekanta, sa att det är jättelätt att starta företag i Sverige". Det är en bekräftelse på att den politiska ambitionen att snabbt och brett möjliggöra för företagande, sannolikt inte minskar ekobrotten.

Den andra formen av okunskap är språkförbistring och därmed en oförmåga att ta till sig regelverket, och den tredje är en okunskap som man lastar t. ex. Bolagsverket, Skatteverket eller "någon" för, dvs. att den misstänkte inte tycker att den har begått ett brott eftersom specifik eller ospecifik tredje part inte har berättat för dem att man inte får göra så. Följande exempel är en kombination av dem båda:

M menar att han inte har ansvar för någonting i sitt liv... M uppger att han inte kunde så mycket svenska när han startade bolaget. M hade svårt att driva företaget och ha kontakt med myndigheter. Det språk som användes vid kontakt med myndigheter hade han svårt att förstå. Detta ledde till att han fick en skatteskuld. M hade bland annat inte förstått att han skulle spara kvitton och lämna över dem till bokföraren. Därför har bokföringen innehållit felaktigheter... M uppger att han fått förseningsavgifter från BV med de har inte upplyst honom om de konsekvenser som kan uppstå om han inte lämnar årsredovisning i tid. M uppger att han inte vetat att han varit tvungen att lämna in årsredovisning inom sex månader efter bokslut. M förnekar bokföringsbrott. M uppger att fått förseningsavgifter från BV men inte fått information om att det är ett brott. M anser att det inte ska utdömas företagsbot då han anser att han inte gjort något fel.

I det här exemplet har den misstänkte svårt att ta till sig regelverk och ha kontakt med myndigheter pga. språket. Bolagsverket borde dessutom ha berättat för honom att det var ett brott och vilka konsekvenser det kan medföra. Bolagsverket är en vanlig ”bov” i materialet och de misstänkta använder ofta BV som en aktör som borde se till att viss information når dem, även när språkförbistring inte föreligger:

Men jag ringde BV när de här inträffade och sade som det var. Hon sade försök att skynda på med den men du måste betala förseningsavgiften... Först är det 50000, sen är den 5 sen är det 10. Hon sa ingenting om åtal. Hon sa ingenting om rättegång. Ingenting... Då blir det ju som nån falsk trygghet tycker jag, när man inte får den informationen...

En intressant aspekt av den här neutraliseringen, som till viss del synliggjorts i Exempel 1, är att den ges till den misstänkte av förhørsledaren. Över 90% av förhören inleds med att den misstänkte får beskriva sin bakgrund, och förhørsledaren frågar då specifikt om kunskaper inom bokföring, och oftast också om kunskaper om skatt samt företrädaransvar för skattebrotten. Det finns kanske för mig okända anledningar att göra så, men oavsett så är mönstret ofta att den misstänkte svarar på dessa frågor nekande, dvs. att de inte kan någonting om bokföring, och att de sedan håller den linjen förutsatt att de inte har en ekonomisk utbildning som talar emot detta. I Exempel 1 uppfattas neutraliseringstekniken till och med som gångbar *trots* ekonomisk utbildning och lång erfarenhet av företagande. T.ex. kan en misstänkt ha drivit företag i tiotal år men fortfarande hävda att denne inte förstått företrädaransvar, hur man bokför eller vad konsekvenserna blir om denne skulle deklarerat felaktigt. I följande exempel har den misstänkte precis innan utdraget uppgivit att han skött det administrativa och faktureringen i bolaget, och han kan uppge ungefärlig omsättning och andra detaljer från bokföringen:

FL: Vilken bokföringskunnighet finns hos dig?

M: Inte mycket kunskap

FL: Vad är orsaken till att årsredovisningen inte upprättats eller upprättats för sent?

M uppger att det beror på okunnighet

Genom att synliggöra denna teknik kan man se att även utredningsprocessens utformning kommer att påverka vilka neutraliseringar som används av de misstänkta. I endast en utredning används denna teknik mot den misstänkte, dvs. att förhørsledaren senare i förhöret använder den misstänkes utbildning eller erfarenhet emot denne. En rimlig förklaring till

varför den här neutraliseringen är vanligt förekommande och varför den inte undviks utan snarare bjuds på av förhørsledare, är myndigheternas egna syn på dessa brott. Okunskap är nämligen ytterligare en neutraliseringsteknik som beskrivs som *orsak* till brott av myndigheter (EBM 2017: 32).

Okunskap, sjukdom och teknikaliteter är alla uttryck för förnekelse av ansvar som nämns i offentliga rapporter från t. ex. Ekobrottsmyndigheten och Brå som *orsaker* till brott. Ingenstans i den kriminologiska litteraturen om ekonomisk brottslighet, eller i offentliga utredningar från t.ex. Brottsförebyggande rådet, är orsakerna till bokföringsbrott och skattebrott utredda eller teoretiserade som sjukdom eller bristen på kunskap kring bokföringslagar. Tvärtom är orsaksförklaringarna som bekant enligt olika rational choice-modeller, i vilka varken sjukdom, teknikaliteter eller okunskap skulle kunna ha någon plats. Att de ändå beskrivs som orsaker till brott i myndigheters rapporter kan ha en effekt på allmänhetens, företagarnas, de misstänkta och förhørsledarnas syn på legitima anledningar att begå dessa brott. Detta diskuteras mer ingående i avsnitt 5.

4.4 Visst erkännande

Även erkännanden eller partiella erkännanden, tidigare beskrivna av Cohen (2001: 113-114), kan förstås som neutraliseringstekniker och förekommer för fem bokföringsbrott och två skattebrott. Den vanligaste formen presenteras med tydliga exempel, och de andra fyra sammanfattas därefter och avslutar så studiens resultatdel.

Visst erkännande i formen av *isolerad handling* förekommer för fyra av totalt sju erkända brott för vilka själva erkännandet fungerar neutraliserande. Det finns några fler erkända brott, men för dessa utnyttjar inte den misstänkte erkännandet som en neutraliseringsteknik. Med isolerad handling menas att den misstänkte försöker separera brottet från sitt annars exemplariska beteende, genom att säga t. ex: ” Det är såhär, jag har ju deklarerat och gjort rätt för mig hela mitt liv, men just det här året gjorde jag inte det. Jag beklagar ju det naturligtvis...”. Visst erkännande genom en isolerad händelse uppges ofta vara kopplad till någon form av sjukdomsbild, men skillnaden från förnekelse av ansvar genom sjukdom är att den misstänkte inte förnekar ansvaret, utan endast uppsåtet:

FL: Vad tycker du om Skatteverkets bedömning?

M: Helt korrekt.

FL: Anser du att det är rätt att göra såhär?

M: Det är klart att jag inte anser, det är helt åt helvete.

M säger att de senaste åren har varit såhär. Fram till dess har han varit en extremt skötsam person. M uppger att han måste gått in i väggen eller något.

Visst erkännande genom isolerad handling är den vanligaste formen för båda brottstyper.

Utöver den formen förekommer ytterligare fyra, men de är ovanliga. Med *temporalitet* menas att den misstänkte hävdar att handlingen ifråga aldrig hade begåtts i nutid pga. att de specifika omständigheter som rådde då inte gäller nu. Ett *självreglerande erkännande* är när den misstänkte har lärt sig av sina misstag och säger att det aldrig skulle hända igen. Denna form förekommer för ett enda brott i kombination med att den misstänkte själv dragit på sig uppmärksamhet från SKV genom att lämna in en självrättelse som lett till revision. Visst erkännande genom *kompensation* är när den misstänkte uttrycker att denne har som mål att kompensera för problem som denne råkat orsaka. Den sista neutraliseringen som återfinns i mitt material är visst erkännande genom *ursäkt*. Den misstänkte tar på sig fullt ansvar för vad som har hänt, erkänner offer och accepterar det brottsliga i det egna beteendet, men fortsätter att förneka uppsåt. Av de 111 ärenden som ingår i studien återfinns totalt elva erkända brott. Ingen misstänkt erkänner uppsåt.

5 Avslutande diskussion

Syftet med denna studie har varit att kartlägga neutraliseringstekniker för skattebrott och bokföringsbrott och synliggöra deras funktion. En ambition var att detta skulle kunna hjälpa förebyggande arbete och/eller utredningsprocessen i någon mån.

Kartläggningen

I motsats till Benson (1985), som funnit signifikanta skillnader i neutraliseringar för olika typer av ”white collar crimes”, ibland unika för olika brottstyper, låg skillnaden mellan bokföringsbrotten och skattebrotten inte i vilka neutraliseringstekniker som användes utan snarare i subkategoriernas form. Provokationer som behövs för att stimulera vissa former, som att underminera anklagelser, förekommer bara för skattebrotten eftersom de kräver att flera personer är involverade i händelseförloppet. På samma sätt är det svårare att hävda att en teknikalitet är orsaken till ett grovt skattebrott, och även om det faktiskt förekommer så är det inte den dominanta tekniken och det är mycket vanligare att den typen av uttryck förekommer för bokföringsbrotten. En rimlig förklaring till att det finns fler likheter än skillnader i neutraliseringstekniker är att brottstyperna är besläktade, dvs. att det ofta ingår att utreda brott mot bokföringslagen i en skattebrottsutredning.

Schoultz och Flygheds integrerade ramverk för så kallade corporate accounts (2019, accepterad) bekräftas av mitt material, nästan i sin helhet. Endast två subkategorier till att undvika eller tona ner anklagelsen, ”bolstering” och ”trust transfer”, subkategorin ”changing expectations” för att förneka ansvar samt neutraliseringstekniken ”expression of rights” kunde uteslutas. Dessa är dock typiska publika narrativ som framförs med en annan publik än de utredande myndigheterna i åtanke, och förväntades därför inte ses i materialet. Detta kan också vara en anledning till att förnekelse av offer inte förekommer i någon större utsträckning. Schoultz och Flyghed (2019, accepterad) kan i stor utsträckning hantera hybriden individ-företag, och det som behövde adderas var så kallade ”individual accounts”. Samtliga var subkategorier till förnekelse av ansvar, och var inte beskrivna i litteraturen sedan tidigare. Förnekelse av ansvar genom tvång/hot, sjukdom samt okunskap kan därför förstås som studiens teoretiska bidrag.

Funktioner

De flesta neutraliseringstekniker, även erkännanden, fungerar särskilt väl för att förneka uppsåt. Uttryckligt förnekande av uppsåt är en neutraliseringsteknik för sig, men förnekelse av uppsåt är också ett önskat utfall i användandet de andra neutraliseringsteknikerna. De misstänka tolkar sällan brottet som just ett brott om uppsåt saknas, och genom att förneka uppsåt omformuleras i någon grad brottet till ett misstag på ett sätt som hade varit svårt att göra för andra typer av brott. För jämförelse är det osannolikt att det skulle bli svårt att döma för uppsåt med okunskap som ursäkt för narkotika- eller våldsbrott. Våldtäkt är ett brott där uppsåt ofta förnekas med framgång, men det hade inte varit möjligt genom okunskap, sjukdom eller teknikaliteter. Att lagen inte anger standard för oaktsamhet för t.ex. bokföringsbrott, och att omedveten oaktsamhet ”handlar mer om tanklöshet” (Andersson mfl. 2011: 44), stärker möjligheten att använda den här typen av neutraliseringstekniker. Så oavsett om t.ex. okunskap är den verkliga anledningen till att man begår brott eller ett sätt att neutralisera handlingen, finns det förebyggande potential i att på olika sätt tydliggöra att oaktsamhet är kriminaliserat. Attitydundersökningar visar att allmänheten har låg förståelse för vad ett ekobrott är, samt att toleransen i förhållande till brott med tydligare offer är hög (EBM 2017: 9), vilket troligen också påverkar möjligheten att använda den här typen av neutraliseringstekniker trots att man drivit bolag i 30 år. Undantagen är de neutraliseringstekniker som inte kan anses ha just en neutraliserande effekt, men som ändå definieras som sådana enligt Cohens (2001) bredare definition. Funktionen av användandet av t.ex. moralisk likgiltighet verkar istället vara att undvika att bemöta anklagelsen helt och hållet, och/eller att störa utredningen.

Områden med relevans för utredning eller förebyggande arbete

Det finns inte utrymme i den här studien att inkludera alla aspekter av ett samhälle som har betydelse för ett interaktionistiskt perspektiv, t.ex. socialt accepterade förmildrande omständigheter i debatt, institutioner, lagrum etc. Det som dock kan ägnas uppmärksamhet är den omedelbara kontexten som kan ha en effekt. Att likt EBM arbeta allmänpreventivt för att stärka offerdiskursen är rimligt om man ser till att offer lyser med sin frånvaro i materialet, och när de nämns förnekas dem genom att den misstänkte utmålar sig själv som det verkliga offret. Även bilden av ekobrottslingen, i materialet i form av stereotyper, skulle kunna breddas allmänpreventivt vilket till del redan görs, t.ex. i den pågående målvaktskampanjen. Även forskningen kan bidra till detta genom att studera ekobrott utifrån ”offence” snarare än utifrån ”offender” (Weisburd 1991: 73).

En annan omständighet värd att uppmärksamma är iakttagelsen att materialet är svåranalyserat. Neutraliseringarna kommer inte i ett löpande flöde utan kastas ut under förhören och sprids på ett oförutsägbart och inte sällan ett arrogant sätt. Spretigheten blir ett problem för förhørsledaren, varför en kartläggning av neutraliseringstekniker likt denna skulle kunna gynna utredningsprocessen. Med det menar jag att en medvetenhet om de neutraliseringstekniker som skapar så kallade ”icke-förhör” i någon mån kan användas för att undvika dem, i den utsträckning det är möjligt.

En annan iakttagelse är relevansen av myndigheternas egna syn på dessa brott. Främst rör detta de två teoretiska fynden sjukdom och okunskap, samt förnekelse av ansvar genom teknikaliteter. T.ex. skriver Ekobrottsmyndigheten i sin lägesbild från 2017 att en vanlig *orsak* till bokföringsbrotten är sjukdom och okunskap (EBM 2017: 32), och Institutionen för socialförsäkringen och Brå skriver att ”slarv” kan vara en orsak till skattebrott i sin gemensamma rapport om skattebrott och bedrägeri från 2011. Ingenstans i akademiska studier eller i undersökningar från t.ex. Brottsförebyggande rådet är orsakerna till bokföringsbrott och skattebrott utredda eller teoretiserade som sjukdom eller bristen på kunskap kring bokföringslagar. Faktiska omständigheter, som att de flesta misstänkta i materialet är förstagångsförbrytare, talar dock för att en av orsakerna skulle kunna vara just okunskap om det man är skyldig att utföra. Det problematiska ligger i min mening istället i att myndigheternas förebyggande arbete utgår från rationella modeller som inte har rum för sådana orsaksförklaringar. Motiverade förövare och lämpliga objekt är inte mycket att spela med om orsaken anses vara slarv. Att slarv, okunskap och sjukdom ändå beskrivs som orsaker till brott i myndigheters rapporter kan ha en effekt på allmänhetens, företagens, de misstänkta, försvarsadvokaternas och förhørsledarnas syn på legitima anledningar att begå och/eller bortförklara dessa brott. Med tanke på hur ofta sjukdom, okunskap och teknikaliteter förekommer i materialet, kan det tolkas med hjälp av Cohen (2001) som att de blivit en *officiell respons på anklagelser om skattebrott och bokföringsbrott*.

Dessutom har synen på t.ex. okunskap som neutralisering *eller* orsak effekter för utredningsprocessen. Det är osannolikt att förhørsledare skulle välja att inleda över 90% av förhören med att bjuda på en ”bortförklaring” om okunskap inte var etablerat och accepterat. EBM, SKV och Brå ser allmänhetens förtroende för myndigheterna och skattesystemet som centralt för att hålla ekobrotten nere, och slentrianmässigt användande av ”orsak” med

effekten att exempelvis okunskap normaliseras är därför olyckligt. Det tar även udden av de konkreta åtgärder mot okunskap och slarv som faktiskt görs, såsom förtryckta blanketter för deklARATION etc.

Det finns även omständigheter som just nu omger ekobrotten som ligger utanför myndigheternas kontroll, såsom snabb teknologisk utveckling och politiska intressen i att sänka barriärer för att starta företag. Möjligheterna till brottsligt beteende i en rationell orsakmodell ökar när det är lättare än någonsin att starta och driva företag. Både AS-modellen och nyttoteori som ligger till grund för SKV's förebyggande arbete ger att deras minskade antal revisioner, vilka är politiska beslut, också skulle minska regelefterlevnad (SKV 2018: 6). Oförmågan att minska ekobrotten skadar sedan i sin tur allmänhetens förtroende, och de allmänpreventiva åtgärderna för att höja förståelsen för ekobrotten och dess offer får inte önskad effekt. Ett sätt att börja ta sig ifrån den onda cirkeln skulle kunna vara att återigen se över möjligheten att arbeta preventiv med situationer som inte påverkas i lika hög grad av politiska beslut, t.ex. utredningssituationen.

Begränsningar och framtida studier

En begränsning med studien är att den i sig själv är begränsad, och att flera delar av resultatet som har relevans för frågeställning 1 inte har kunnat presenteras. Eftersom neutraliseringstekniker och andra "corporate accounts" inte är ömsesidigt uteslutande gör också uteslutandet av några av dem att de andra inte kan illustreras med full kraft, samt att neutraliseringsteknikerna uppfattas som färre än de är. För att korrigera den begränsningen i någon mån, och erbjuda intresserade att läsa mer, finns hela kartläggningen istället som en bilaga. Ytterligare en begränsning, som fler studier på området kan tänkas råka utför, är svårigheten i att göra den enorma begreppsapparatur som kommit ur neutraliseringsteori begriplig för den som inte är insatt i litteraturen. Man hade likväl kunnat använda sig av "corporate accounts" för samtliga bemötanden av anklagelser om brott, men gissningsvis är fler bekanta med Cohens (2001) användande av begreppet neutraliseringsteknik, varför det fick vara vägledande. Denna begränsning gör det även svårare att nå ut med fynden till aktörer utanför akademien, och studier på området skulle antingen kunna göra en tydligare separation av begreppen eller använda dem mer konsekvent, samt vara tydligare med vilken betydelse som avses.

Jag vill slutligen föreslå tre trådar för fortsatta studier. Trogen ambitionen att fokusera på brottet snarare än gärningspersonen så har neutraliseringarna inte redovisats med avseende på kön i den här studien. Om man ändå jämför män och kvinnor i materialet så finns det skäl att titta extra på ett teoretiskt antagandet om neutraliseringar, att en större moralisk överträdelse kräver en starkare neutralisering. Om man ser till attitydundersökningar från SKV så skulle det krävas mer för kvinnor att neutralisera brottsliga handlingar eftersom kvinnorna i högre grad tycker att avvikande beteenden är moraliskt förkastliga. Det kan också vara värdefullt att studera neutraliseringar för samma anklagelse över tid. Som bekant är neutraliseringar unika för tid och rum, varför det finns anledning att undersöka om de neutraliseringar som används i domstol är annorlunda än dem som används under utredningen. Till skillnad från i de anglosaxiska länderna så gäller det som sägs under huvudförhandlingen, dvs. att den misstänkte kan ändra sig under resan från förundersökning till dom. Samtidigt är bevisningen för ekobrotten ofta så god att det sällan krävs vittnen för att styrka händelseförloppet, och det finns möjligen mindre anledning att försöka använda nya typer av neutraliseringar i domstol. Rättsväsendets olika delar i sig skulle dock kunna påverka vilka neutraliseringar som används. Avslutningsvis vill jag lyfta att den teoretiska diskussionen om neutraliseringstekniker med fördel kan förflyttas bortom konflikten kring om ”bortförklaringen” föregår brottet eller om det är en efterhandskonstruktion. Det som borde vara intressant är att undersöka vilka neutraliseringstekniker och andra ”corporate accounts” som tolkas av gärningspersoner som gångbara/legitima, förstå varför, och sedan begränsa möjligheten att använda dem. Ett teoretiskt grepp som var framgångsrikt för detta material var att studera ekonomisk brottslighet utifrån ”offence” istället för ”offender”, eftersom det automatiskt inkluderade många brott som hittills kan ha varit uteslutna. Det resulterade t.ex. i synliggörandet av tre hittills okända neutraliseringstekniker, varav två av dem, sjukdom och okunskap, var synnerligen dominanta.

6 Referenser

6.1 Länkar

EBM 2010/2016 ”Om oss”

<https://www.ekobrottsmyndigheten.se/om-oss/>

Publicerad 2010-06-11, Uppdaterad 2016-10-17, Hämtad 2018-01-02

6.2 Lag

Bokföringslag 1999:1078

Skattebrottslag 1971:69

Årsredovisningslag 1995:1554

6.3 Litteratur

Allingham, M. G., och Sandmo, A. (1972). ”Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis.” *Journal of Public Economics*, 1(3–4), s. 323–338.

Andersson, C., Dahlqvist, A.L. & Elofsson, s. (2011) *Bokföringsbrott och bokföringslagen* Upplaga 3. Norstedts Juridik

Benson, M. L. (1985) ”Denying the Guilty Mind: Accounting for Involvement in a White-Collar Crime”. *Criminology* 23 (4) s. 585-607

Blomqvist, B. & Korsell, L. (2016) ”Förord” I: Korsell, L. & Blomqvist, B. (red.) Nitton röster om tjugo års ekobrottsbekämpning: från 1995 års samlade åtgärder till idag. Stockholm, Brottsförebyggande rådet

Blomqvist, B. & Korsell, L. (2016a) ”Alla ska med - men hur?” I: Korsell, L. & Blomqvist, B. (red.) Nitton röster om tjugo års ekobrottsbekämpning: från 1995 års samlade åtgärder till idag. s. 227- Stockholm, Brottsförebyggande rådet

Bolander, J. (2018). *Bensinkartellen: En ramanalys av företags respons på anklagelser om brott*, Magisteruppsats våren 2018, Kriminologiska institutionen Stockholm universitet.

Box, S. (1989). *Power, Crime And Mystification*. London: Routledge

Brottsförebyggande rådet (2003) Förebygga ekobrott- Behov och metoder. Rapport 2003:1

Brottsförebyggande rådet (2009) Polisens möte med organiserad brottslighet- En undersökning om otillåten påverkan. Rapport 2009:7

Brottsförebyggande rådet (2014) Gå på pengarna- Antologi om tillgångsinriktad brottsbekämpning. Rapport 2014:10

Brottsförebyggande rådet (2015) Administrativa åtgärder mot ekonomisk och organiserad brottslighet - Del 1: Tillstånd att bedriva verksamhet. Rapport 2015:15

Brottsförebyggande rådet (2015) Penningtvätt och annan penninghantering. Rapport 2015:22

Brottsförebyggande rådet (2016) bedrägeribrottsligheten i Sverige- Kartläggning och åtgärdsförslag. Rapport 2016:9

Brottsförebyggande rådet (2016) Kriminell infiltrering av företag. Rapport 2016:10

Brottsförebyggande rådet (2018) Det brottsförebyggande arbetet i Sverige- Nuläge och utvecklingsbehov 2018.

Cohen, S. (2001). *States of Denial: Knowing About Arocities and Suffering*. Cambridge: Polity Press.

Coleman, J. W. (1987) ”Toward an Integrated Theory of White-Collar Crime”. *American Journal of Sociology* 93(2) s. 406-439

Cressey, D. R. (1953/1973). *Other People's Money. A Study in the Social Psychology of Embezzlement*. Nytryck 1973. Montclair: Patterson Smith.

EBM (2017) Ekobrottsmyndighetens lägesbild om ekonomisk brottslighet i Sverige 2016. Stockholm 2017

Fassin, D. (2017) *Writing the World of Policing*. The University of Chicago Press

Flyghed, J. (2007) Kriminalitetskontroll- baserat på tro eller vetande? *Svensk Juristtidning* Vol. 92 s.59-68

Garland, D (2001) *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press

Hsieh, H-F. & Shannon, S. H. (2005) "Three Approaches to Qualitative Content Analysis" *Qualitative Health Research* 2005:15 s.1277-1288

Inspektionen för socialförsäkringen (2011). Bidragsbrott och skattebrott- Välfärdens dubbla kriminalitet. I samarbete med Brottsförebyggande rådet, Rapport 2011:12

Kring, C. (2016) "En strategi för samhällets samlade åtgärder mot ekonomisk brottslighet". I: Korsell, L. & Blomqvist, B. (red.) Nitton röster om tjugo års ekobrottsbekämpning: från 1995 års samlade åtgärder till idag. s. 17-28 Stockholm, Brottsförebyggande rådet

Lindgren, S. Å. (2016) "lite snack men mycket verkstad - åtgärder mot ekobrotten sedan 1995" I: Korsell, L. & Blomqvist, B. (red.) Nitton röster om tjugo års ekobrottsbekämpning: från 1995 års samlade åtgärder till idag. s. 211-226. Stockholm, Brottsförebyggande rådet

Mann, K. (1985) *Defending White-Collar Crime. A Portrait of Attorneys at Work*. New Haven: Yale University Press.

Maruna, S. & Copes, S. (2005) "What Have We Learned from Five Decades of Neutralization Research?". *Crime and Justice* Vol. 32 s. 221-320

Minor, W.W. (1981) "Techniques of Neutralization: A Reconceptualization and Empirical Examination". *Journal of Research In Crime and Delinquency* 18(2) s. 295-318

Schoultz, I. & Flyghed, J. (2019) "From We Didn't Do It to We Learned Our Lesson: Development of a Theoretical Framework on Neutralizations of Corporate Crime".
Accepted 2019

Schoultz, I. & Flyghed, J. (2016) "Doing business for a 'higher loyalty'? How Swedish transnational corporations neutralize allegations of crime, *Crime, Law and Social Change*, vol.65, no.3.

Schreier, M. (2014) "Qualitative Content Analysis" I: Flick, U. (2014) *The SAGE Handbook of Qualitative Research* s. 170-184 London: SAGE Publications

Scott, M. B & Lyman, S.M (1968) "Accounts". *American Sociological Review* 33(1) s.46-62

Sherman Heyl, B. (2001) "Ethnographic Interviewing" I: Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J. & Lofland, L. (red.) *Handbook of Ethnography* s.369-383 UK: SAGE Publications

Shover, N. & Bryant, K.M. (1993) "Theoretical Explanations of Corporate Crime" I: Blankenship, M. (red.) *Understanding Corporate Criminality*, s. 141-176 New York: Garland

SKV (2018) Skattekontroll, moral och regelefterlevnad. Solna. September 2018

Sutherland, E. H., (1940). White-Collar Criminality. *American Sociological Review*, Vol. 5, No. 1, s. 1-12.

Sykes, Gresham M. & Matza, David (1957) Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency, *American Sociological Review*, Vol. 22, No. 6, s. 664-670

Tham, H. (2011) "Brottsoffrets uppkomst och utveckling som offentlig fråga i Sverige", i Lernestedt, C. & Tham, H. (red.), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, s. 24-49. Stockholm: Norstedts Juridik.

Thurman, Q.C, St John, C. & Riggs, L. (1984) "Neutralization and tax evasion: How effective would a moral appeal be in improving compliance to tax laws"? *Law and Policy* Vol 6. Nr 3. S. 309-327

Weisburd, D., Wheeler, S., Waring, E. & Bode, N. (1991) *Crimes of the Middle Classes: White Collar Offenders in the Federal Courts*. Yale University Press

Whyte, D. (2016) "It's Common Sense, Stupid! Corporate crimes and techniques of Neutralizations in the Automobile Industry". *Crime, Law and Social Change*, 66(2) s. 165-181
